

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Західноукраїнський національний університет
Факультет фінансів та обліку
Кафедра фінансів ім. С.І. Юрія

МАНДЗИН Віталій Ігорович

**Фінансове забезпечення фізичної культури і спорту в
Україні / Financial support for physical culture and
sports in Ukraine**

спеціальність: 072 – Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок
освітня програма – Публічні фінанси
Кваліфікаційна робота

Виконав студент групи ФПФм-21
В. І. Мандзин

Науковий керівник:
д.е.н., професор, Б. С. Малиняк

Кваліфікаційну роботу допущено до захисту:

" __ " _____ 2026 р.

Завідувач кафедри
_____ **А. І. Крисоватий**

ТЕРНОПІЛЬ - 2026

Анотація

Мандзин В. І. Фінансове забезпечення фізичної культури та спорту в Україні. Рукопис.

Дослідження на здобуття освітнього ступеня «магістр» за спеціальністю 072 – Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок, освітньо-наукова програма «Публічні фінанси». Західноукраїнський національний університет, Тернопіль, 2026.

У кваліфікаційній роботі досліджено теоретичні та прикладні засади фінансового забезпечення фізичної культури і спорту. Обґрунтовано необхідність державної фінансової підтримки галузі через ринкові провали, розкрито сутність, джерела та механізм фінансового забезпечення, охарактеризовано правове й інституційне підґрунтя фінансування галузі в Україні. Проаналізовано тенденції бюджетного фінансування на загальнодержавному та місцевому рівнях, виявлено структурні деформації розподілу коштів і регіональні диспропорції. Досліджено стан позабюджетного фінансування, зафіксовано обвальне скорочення його ролі та розкрито інституційні причини цієї тенденції. Узагальнено зарубіжний досвід фінансової підтримки фізичної культури і спорту. Сформульовано пропозиції щодо вдосконалення фінансового забезпечення галузі в умовах воєнного часу та повоєнного відновлення, зокрема щодо запровадження цільових відрахувань від лотерейних операторів і доходів від прав на телетрансляцію, фіскальних стимулів для спонсорів та відбудови спортивної інфраструктури на засадах «build back better».

Abstract

Mandzyn V. I. Financial provision of physical culture and sports in Ukraine. Manuscript.

Research for a master's degree in specialty 072 – Finance, banking, insurance and stock market, educational and scientific program "Public Finance". West Ukrainian National University, Ternopil, 2026.

The qualification work examines the theoretical and applied foundations of financial provision of physical culture and sports in Ukraine. The necessity of state financial support is substantiated through the lens of market failures; the essence, sources and mechanism of financial provision are clarified; the regulatory and institutional framework is characterized. Budget financing trends at the national and local levels are analyzed, revealing structural distortions and regional disparities. The state of non-budgetary financing is examined, documenting its drastic decline and identifying the underlying institutional causes. Foreign experience in financing physical culture and sports is generalized. Proposals are formulated for improving the financial provision of the sector under wartime conditions and post-war recovery, including the introduction of targeted levies on lottery operators and broadcasting rights revenues, fiscal incentives for sponsors, and sports infrastructure reconstruction on "build back better" principles.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
Розділ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ТА СПОРТУ.....	9
1.1. Фізична культура і спорт як детермінанта суспільного розвитку та необхідність їх фінансування.....	9
1.2. Сутність, джерела та механізм фінансового забезпечення фізичної культури та спорту.....	15
1.3. Нормативно-правове та інституційне забезпечення фінансування фізичної культури та спорту в Україні.....	21
Розділ 2. ПРАКТИКА ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ТА СПОРТУ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО ПЕРІОДУ.....	28
2.1. Тенденції бюджетного фінансування фізичної культури і спорту в Україні.....	28
2.2. Тенденції та проблеми залучення альтернативних джерел фінансового забезпечення фізичної культури та спорту в Україні...	36
Розділ 3. ПЕРСПЕКТИВИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ТА СПОРТУ В УКРАЇНІ В УМОВАХ НЕСТАБІЛЬНОСТІ ТА ВОЄННИХ РИЗИКІВ.....	43
3.1. Зарубіжний досвід фінансової підтримки фізичної культури і спорту.....	43
3.2. Перспективи вдосконалення фінансового забезпечення фізичної культури і спорту в Україні в умовах сучасних викликів..	49
ВИСНОВКИ.....	57
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	

ВСТУП

Фізична культура та спорт належать до тих сфер суспільного життя, які поєднують одночасно індивідуальну та суспільну значущість, ринкові й позаринкові цінності, поточні потреби і довгострокові стратегічні інтереси держави. Інвестиції у фізичне здоров'я нації, підготовку спортивного резерву та розвиток масової фізичної активності населення необхідно розглядати як вкладення у розвиток людського капіталу. Реалізація цього завдання набуває нового виміру актуальності з урахуванням наслідків повномасштабної агресії, яка вимагає пошуку нових підходів до відновлення та розвитку всіх соціальних систем. Водночас реалізація цієї місії потребує надійного фінансового підґрунтя, яке в Україні залишається предметом гострих наукових дискусій і невирішених практичних проблем.

Актуальність теми кваліфікаційної роботи визначають кілька причин: по-перше, збереження глибокого рівня залежності фінансового забезпечення сфери фізичної культури та спорту від бюджетних коштів, що посилює її вразливість до кон'юнктурних коливань видатків та обмежує можливості сталого розвитку. Частка небюджетних ресурсів у структурі фінансування цієї сфери скоротилась за останнє десятиліття у кілька разів, на сьогодні цей сегмент фінансування фізичної культури і спорту практично не помітний; по-друге, повномасштабна збройна агресія росії завдала колосальних збитків спортивній інфраструктурі та змусила уряд скоротити кількість бюджетних програм у галузі фізичної культури і спорту, що вимагає пошуку альтернативних каналів фінансування відновлення спортивної інфраструктури та реалізації фізкультурно-спортивних ініціатив; по-третє, відновлення спортивної сфери у повоєнний час відкриває унікальну можливість для системного реформування механізму фінансового забезпечення галузі на нових засадах, які передбачають активне залучення альтернативних джерел фінансування, впровадження дієвих стимулів для приватних інвестицій і спонсорства, використання кращого зарубіжного досвіду. Усе це обумовлює необхідність глибокого осмислення теоретичних засад і практики фінансового

забезпечення фізичної культури і спорту та пошуку перспективних шляхів його вдосконалення.

Проблематика фінансового забезпечення фізичної культури і спорту відображена у наукових працях таких вітчизняних дослідників, як Я. Ястреб, І. Гасюк, В. Базенко, В. Конович, Є. Імас, О. Іванов, Ю. Іванченко, В. Гайдук, Г. Грибан, С. Нікітенко, окремі питання цієї тематики представлені у публікаціях І. Чугунова, Т. Канєвої, Г. Кучера, Н. Савченко. Питання економіки спорту та моделей його фінансування розглянуто у зарубіжних працях В. Андреффа, С. Шиманськи, П. Даунворда, А. Доусона, Т. Дейонга, К. Хенріксена. Однак, більшість цих досліджень відображає довоєнні реалії фінансового забезпечення фізичної культури і спорту, або надто поверхово розглядає ці питання. Особливої уваги потребують питання залучення альтернативних джерел фінансування та відбудови галузі фізичної культури і спорту на засадах «build back better», які слабо розкриті у науковій літературі. Це зумовлює актуальність і практичну значущість обраної теми.

Мета кваліфікаційної роботи полягає у поглибленні теоретичних засад фінансового забезпечення фізичної культури і спорту, комплексному аналізі тенденцій та структури бюджетного і позабюджетного фінансування галузі в Україні в умовах воєнного часу та обґрунтуванні перспективних напрямів його вдосконалення. Для досягнення цієї мети поставлено такі наукові **завдання**:

- розкрити суспільне призначення фізичної культури і спорту та обґрунтувати необхідність їх фінансового забезпечення з боку держави;
- з'ясувати сутність, джерела та механізм фінансового забезпечення фізичної культури і спорту;
- охарактеризувати нормативно-правове та інституційне підґрунтя фінансування фізичної культури і спорту в Україні;
- проаналізувати тенденції бюджетного фінансування фізичної культури і спорту в Україні на загальнодержавному та місцевому рівнях;
- дослідити стан і проблеми залучення альтернативних джерел фінансового забезпечення галузі;

- узагальнити зарубіжний досвід фінансової підтримки фізичної культури і спорту та визначити можливості його імплементації в Україні;
- обґрунтувати перспективи вдосконалення фінансового забезпечення фізичної культури і спорту в умовах сучасних викликів.

Об'єктом дослідження є фінансове забезпечення фізичної культури і спорту в Україні.

Предмет дослідження – теоретичні та прикладні аспекти формування і використання фінансових ресурсів у сфері фізичної культури і спорту, тенденції їхньої динаміки та структури в умовах воєнного часу, а також перспективи вдосконалення механізму фінансового забезпечення галузі з урахуванням реалій воєнного часу та кращих зарубіжних практик.

Методологічне забезпечення кваліфікаційної роботи ґрунтується на системному та діалектичному підходах до пізнання соціально-економічних явищ. У процесі дослідження використовувались такі методи: формально-логічний, абстрагування, термінологічного аналізу та синтезу – при розкритті сутності фінансового забезпечення фізичної культури і спорту, систематизації джерел та механізмів фінансування; методи економічного аналізу, порівняльний, структурно-динамічний, табличного і графічного представлення даних – при оцінюванні тенденцій бюджетного та позабюджетного фінансування галузі на загальнодержавному й місцевому рівнях; аналізу й синтезу, узагальнення, абстрагування – при систематизації зарубіжного досвіду та обґрунтуванні перспективних напрямів удосконалення фінансового забезпечення фізичної культури і спорту.

Інформаційну базу кваліфікаційної роботи становлять наукові публікації вітчизняних і зарубіжних учених із проблематики фінансового забезпечення фізичної культури і спорту; статистичні дані і аналітичні матеріали Міністерства молоді та спорту України, Міністерства фінансів України, Державної служби статистики України, Державного казначейства України, Рахункової палати; щорічні закони про Державний бюджет України; законодавчо-нормативні акти у сфері фізичної культури, спорту та публічних фінансів; матеріали аналітичних

центрів та міжнародних організацій; дані відкритих аналітичних платформ, зокрема openbudget.gov.ua.

Наукова новизна кваліфікаційної роботи полягає у поглибленні аналізу системних проблем фінансового забезпечення фізичної культури і спорту в Україні в умовах повномасштабної збройної агресії, зокрема в частині виявлення структурних деформацій бюджетного фінансування галузі та причин скорочення позабюджетного сегменту фінансового забезпечення галузі. У роботі також обґрунтовано комплекс перспективних інструментів диверсифікації фінансового забезпечення фізичної культури і спорту, які адаптовані до умов воєнного часу і повоєнної відбудови. До них зараховано цільові відрахування від лотерейних операторів і прав на телетрансляцію спортивних подій, механізм титульного спонсорства малих закладів спортивного призначення, державно-приватне партнерство у відбудові інфраструктури на засадах «build back better».

Практичне значення роботи полягає в тому, що сформульовані висновки та рекомендації можуть слугувати підґрунтям для вдосконалення державної і місцевої політики у сфері фінансового забезпечення фізичної культури і спорту. Обґрунтовано, що реформування фінансового механізму галузі має поєднувати підвищення ефективності бюджетних видатків через повноцінну реалізацію програмно-цільового методу із системним розширенням позабюджетних джерел фінансування фізичної культури і спорту у формі спонсорства, грантових програм, лотерейних механізмів та державно-приватного партнерства.

Окремі результати дослідження представлені у наукових публікаціях автора:

1. Мандзин В. Зарубіжний досвід фінансової підтримки фізичної культури і спорту. *Фінанси та облік в умовах глобальної невизначеності та безпекових ризиків*: збірн. матеріалів II Всеукр. наук.-практ. конф. студ. і молод. вчених (м. Тернопіль, 6 трав. 2026 р.). Ч. 1. Тернопіль: ЗУНУ, 2026.

2. Мандзин В. Тенденції та проблеми залучення альтернативних джерел фінансового забезпечення фізичної культури та спорту в Україні. *Фінансове*

забезпечення сталого розвитку: збірник наукових праць. Тернопіль: ЗУНУ, 2025. Випуск 5. С. 173-177.

3. Мандзин В. Фізична культура і спорт як детермінанта суспільного розвитку. *Фінанси та облік в умовах глобальної невизначеності та безпекових ризиків*: збірн. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф. студ. і молод. вчених (м. Тернопіль, 27 трав. 2025 р.). Ч. 2. Тернопіль: ЗУНУ, 2025. С. 214-218.

Структура кваліфікаційної роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи складає 68 сторінок, основний зміст викладено на 60 сторінках. У роботі 3 рисунки, 3 таблиці, список використаних джерел налічує 75 позицій.

Розділ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ТА СПОРТУ

1.1. Фізична культура і спорт як детермінанта суспільного розвитку та необхідність їх фінансування

Фізична культура і спорт належать до тих інститутів суспільства, значення яких виходить далеко за межі індивідуального оздоровлення чи видовищного змагання. У сучасному науковому дискурсі вони дедалі частіше розглядаються як системна детермінанта суспільного розвитку, що безпосередньо впливає на якість людського капіталу, економічне зростання та міжнародний престиж держави. Водночас специфіка фізкультурно-спортивної сфери як виробника суспільних благ із вираженими позитивними зовнішніми ефектами обумовлює необхідність її цілеспрямованого фінансування з боку публічного сектору. Без достатньої фінансової підтримки держави ця сфера не здатна повноцінно виконувати покладені на неї суспільні функції, а послуги, які вона надає, стають недоступними для широких верств населення.

Суспільне призначення фізичної культури і спорту розкривається через сукупність функцій, які вони виконують стосовно окремого індивіда, суспільства та держави. Первинною функцією, яку реалізує ця сфера діяльності очевидно є оздоровлення. Регулярна рухова активність людини знижує ризик виникнення серцево-судинних, метаболічних, опорно-рухових та психічних розладів, уповільнює процеси старіння, підвищує тривалість активного трудового життя. Наукові дослідження переконливо доводять прямий зв'язок між рівнем фізичної активності населення та показниками суспільного здоров'я і тривалості життя. Зокрема, Всесвітня організація охорони здоров'я у своєму Глобальному плані дій з фізичної активності на 2018-2030 роки зазначає, що фізична неактивність є четвертим за значущістю чинником смертності у світі й щороку спричиняє до 5

мільйонів передчасних смертей, а сукупний економічний тягар від неї в країнах із високим рівнем доходу оцінюється приблизно у 0,3 тис. дол. США на людину на рік [30]. Отож, видатки держави на розвиток масового спорту і фізичного виховання необхідно розглядати як інвестиції у профілактику захворюваності, які багаторазово повертаються через зменшення витрат охорони здоров'я на лікування хворих.

Соціально-інтеграційна функція фізичної культури і спорту полягає у тому, що вони формують унікальне середовище, де долаються соціальні бар'єри, люди різного походження, статусу, віку й переконань зближуються навколо спільних інтересів та цінностей. Участь у спортивних заходах і командних видах спорту сприяє розвитку навичок колективної взаємодії, поваги до правил і суперника, відповідальності та дисципліни. Особливого значення ця функція набуває для молоді. Предметні дослідження свідчать, що залучення підлітків до організованих спортивних занять знижує рівень девіантної поведінки підлітків, сприяє зменшенню кількості правопорушень та вживання психоактивних речовин. В аналітичній доповіді Ради Європи зазначено, що спорт є одним із найефективніших інструментів соціальної інклюзії та протидії маргіналізації окремих груп населення [6]. У контексті України, суспільство якої переживає глибокі соціальні трансформації через повномасштабну війну, соціально-інтеграційна функція фізичної культури і спорту набуває особливої актуальності, коли спорт здатен об'єднувати переміщених осіб і приймаючі громади, сприяти реабілітації ветеранів та постраждалих від війни.

Невід'ємною складовою формування гармонійно розвиненої особистості у закладах освіти виступає фізичне виховання, через яке фізична культура і спорт реалізують освітньо-виховну функцію. Регулярні заняття фізичною культурою закладають звичку до здорового способу життя, розвивають вольові якості, ціннісні орієнтири і дисципліну, які стають базою для успішної діяльності в будь-якій сфері. Водночас спорт вищих досягнень демонструє суспільству взірці цілеспрямованості, наполегливості й самопоходання професійних спортсменів,

виконує роль потужного стимулу для залучення молоді до занять фізичною культурою.

Фізична культура і спорт відіграють важливу роль у зміцненні патріотизму і консолідації суспільства. Перемоги національних спортсменів на міжнародних змаганнях формують у населення відчуття гордості за свою країну, зміцнюють національну ідентичність, підвищують впізнаваність і авторитет держави у світі. Успіхи національних збірних команд стають потужним чинником консолідації суспільства, особливо в умовах зовнішніх викликів та загроз. Крім цього, спортсмени доносять до мешканців інших країн інформацію про власну державу, її проблеми та позицію. Не випадково провідні держави світу розглядають підтримку спорту вищих досягнень як елемент своєї м'якої сили та публічної дипломатії.

Поряд із соціально-просвітницькими функціями, фізична культура і спорт у багатьох країнах розвинулись в потужну галузь економіки, яка дає значний економічний імпульс для розвитку суміжних видів діяльності. Індустрія спорту об'єднує такі складові, як виробництво спортивного одягу, взуття та інвентарю, будівництво і експлуатацію спортивної інфраструктури, медичне та науково-методичне забезпечення, спортивний туризм і готельно-ресторанний бізнес, медіа та рекламний ринок. Проведення великих міжнародних спортивних змагань дає потужний мультиплікативний ефект для економіки приймаючої країни чи міста. Окрім прямого економічного ефекту, фізична культура і спорт стимулюють підвищення продуктивності праці через оздоровлення і зниження захворюваності серед працюючого населення, формування дисциплінованої та цілеспрямованої робочої сили, зменшення витрат підприємств та держави на лікування та реабілітацію. На думку С. Касімати, ефект від інвестицій у спортивну інфраструктуру і спортивні програми для суспільства загалом значно більший, ніж безпосередні фінансові надходження від спортивних подій, а цінність спорту для суспільства виражається також через широкий спектр позаринкових ефектів [15].

Поліфункціональність суспільного призначення фізичної культури та спорту дає можливість обґрунтувати необхідність участі держави у фінансовому

забезпеченні цієї сфери. фінансування. В економічній теорії участь держави у фінансуванні цієї чи іншої сфери пов'язують насамперед із провалами ринку, тобто ситуаціями, коли суспільно оптимальний рівень виробництва чи розподілу певного блага неможливо забезпечити виключно силами ринкового механізму. Щодо фізичної культури і спорту доцільно виокремлювати принаймні три таких провали:

– пов'язане із природою фізкультурно-спортивних послуг питання щодо зовнішніх ефектів від їхнього надання. Відповідно до теорії суспільних благ, при їхньому наданні формуються зовнішні позитивні екстерналії, тобто ситуації, коли внаслідок продукування чи споживання блага вигоду отримують треті особи, які не беруть участі у ринковій угоді і не сплачують за них. У випадку фізичної культури і спорту суспільні вигоди у вигляді поліпшення здоров'я нації, консолідації суспільства, зниження злочинності, виховання людського капіталу є значно більшими, ніж індивідуальні вигоди конкретного споживача послуги. В основу ринкових відносин покладено орієнтацію на індивідуальний попит та платоспроможність, а тому ринкові суб'єкти систематично недовиробляють блага з позитивними екстерналіями, оскільки не враховують у своїх рішеннях суспільну вигоду. Тому без державного субсидування фізкультурно-спортивних послуг обсяг їхнього продукування, а отже доступність для суспільства буде нижчим за оптимальний. Отже, спостерігаємо класичне економічне пояснення необхідності участі держави у фінансовому забезпеченні галузі, яке знаходить відображення у роботах провідних зарубіжних дослідників економіки спорту. Зокрема, Б. Хоуліган та М. Грін наголошують, що фізична активність та спорт породжують розгалужені позитивні зовнішні ефекти для суспільства, а тому субсидування цієї сфери є виправданою і ефективною публічною політикою [13];

– проблема доступності фізичної культури і спорту для різних прошарків суспільства. Надання фізкультурно-спортивних послуг на комерційних засадах орієнтується на платоспроможний попит, що впливає на цінову політику на ці послуги. Відтак, ринкове ціноутворення перетворює фізкультурно-спортивні послуги на недоступні для значної частини населення, зокрема дітей з соціально

вразливих груп, малозабезпечених сімей, осіб із інвалідністю, мешканців сільської місцевості. Ймовірно, що за умов виключно ринкового надання послуг доступ до систематичних занять фізичною культурою і спортом фактично може стати привілеєм забезпечених верств суспільства, що суперечить законодавчо визначеному принципу рівних прав та можливостей громадян. Як справедливо зазначають О. Іванов та Ю. Іванченко, зосередження уваги лише на комерційно привабливому сегменті спорту вищих досягнень при зменшенні підтримки масового спорту призводить до загального погіршення здоров'я нації [43]. Звідси, масовий спорт та фізичне виховання у закладах освіти, фізична реабілітація та спорт для людей з особливими потребами вимагають обов'язкового державного фінансування як гарантія їхньої загальнодоступності;

– питання інституційної неспроможності значної частини фізкультурно-спортивних закладів до самостійного функціонування на ринкових засадах. В Україні переважна частина організацій фізичної культури і спорту належать до установ комунальної та державної власності, зокрема дитячо-юнацькі спортивні школи, центри фізичного здоров'я населення, спортивні клуби, стадіони та басейни місцевого значення. За своєю природою та правовим статусом вони не мають правових підстав та реальної можливості встановлювати ринкові ціни на свої послуги, які були б достатніми для повного покриття операційних витрат на їхнє продукування. Водночас, для галузі характерні значні витрати на оренду приміщень та споруд, утримання та ремонт матеріально-технічної бази, оплату праці тренерів та адміністративного персоналу, які значно перевищують можливі надходження від надання платних послуг у соціально прийнятному ціновому діапазоні. Звідси, фінансова підтримка функціонування цих закладів з боку держави об'єктивно необхідна. Ця проблема типова не лише для України, а й для інших країн з трансформаційною економікою, де від адміністративної системи залишилась розвинута мережа публічних спортивних закладів, не пристосованих для діяльності за ринковими умовами господарювання.

Однак, у структурі сфери фізичної культури і спорту необхідно розрізняти відмінності між різними її сегментами з точки зору можливостей ринкового

самофінансування. Наприклад, комерційну складову цієї галузі представляють професійний спорт, фітнес-індустрія, приватні спортивні клуби преміум-сегменту. Вони спроможні функціонувати і розвиватися переважно за рахунок ринкових механізмів, а саме доходів від продажу квитків, прав на трансляцію, спонсорських контрактів і членських внесків. Натомість некомерційний сегмент галузі фізичної культури і спорту, до якого належать масовий аматорський спорт, дитячо-юнацькі спортивні школи, фізичне виховання в системі освіти, спорт осіб з інвалідністю, залишається глибоко збитковим у ринковому розумінні. Послуги цього сегменту фізкультурно-спортивних послуг мають найбільш виражений соціальний ефект і є найважливішими з погляду суспільних пріоритетів, однак саме вони не можуть забезпечити власного фінансування. Держава зобов'язана брати на себе фінансування тих сегментів галузі фізичної культури і спорту, які не можуть бути самостійно функціонувати в умовах вільного ринку, але мають критичне значення для суспільного розвитку. Водночас фінансова підтримка державою спорту вищих досягнень також виправдана з огляду на його потужний символічний, патріотичний та іміджевий ефект, який також не може бути монетизований самими спортивними організаціями.

Отже, фізична культура і спорт є важливою детермінантою суспільного розвитку. Ефект від функціонування цієї сфери виявляється в кількох вимірах – оздоровчому, соціально-інтеграційному, освітньо-виховному, патріотичному та економічному. Сукупний суспільний ефект від розвинутої системи фізичної культури і спорту значно перевищує індивідуальні вигоди конкретних учасників, що теоретично обґрунтовує необхідність участі держави у їхньому фінансовому забезпеченні. Ринковий механізм не здатний забезпечити оптимальних обсягів продукування фізкультурно-спортивних послуг, їх доступності для усіх верств населення, а також сталості функціонування некомерційних закладів. Через різні форми фінансової підтримки фізичної культури і спорту держава виправляє провали ринкової економіки, водночас здійснюючи стратегічні інвестиції у здоров'я населення, розвиток людського капіталу, консолідацію суспільства і

конкурентоспроможність нації, які формують основу для сталого суспільного розвитку.

1.2. Сутність, джерела та механізм фінансового забезпечення фізичної культури та спорту

Реалізація функцій, які покладає суспільство на сферу фізичної культури та спорту, неможлива без їх надійного фінансового підґрунтя. Тому з'ясування сутності фінансового забезпечення фізичної культури і спорту, його джерел та механізму реалізації формує необхідну теоретичну основу для подальшого дослідження практики фінансування галузі.

У науковій літературі поняття «фінансове забезпечення» трактується по-різному залежно від того, який напрям економічної діяльності обрано вченим за предмет наукового інтересу. У загальному розумінні фінансове забезпечення охоплює сукупність фінансових відносин та відповідних їм форм, методів та інструментів, спрямованих на формування необхідного обсягу фінансових ресурсів та їхнє ефективне використання для досягнення встановлених цілей. Зокрема, у подібному ключі характеризує фінансове забезпечення Н. Савченко. Вона виокремлює чотири складові фінансового забезпечення, до яких зараховує самофінансування, кредитування, бюджетне фінансування та інвестування [61]. Таке трактування дозволяє розглядати фінансове забезпечення як комплексну організацію, а не лише як систему бюджетних асигнувань.

І. Чугунов та Т. Канєва розглядають державне фінансове регулювання як інструмент цілеспрямованого впливу на соціально-економічний розвиток через формування фінансових ресурсів та управління їхнім розподілом [42]. Фізичну культуру і спорт вчені розглядають як один із пріоритетних напрямів державного фінансування в контексті розвитку людського потенціалу. І. Чугунов додатково обґрунтовує необхідність системного бюджетного забезпечення соціальних

галузей, в тому числі сфери фізичної культури і спорту, як умови формування здорового та дієздатного населення [72].

У контексті теоретичного обґрунтування державних фінансових ресурсів Г. Кучер зазначає, що держава використовує їх для задоволення суспільних потреб, а головним інструментом перерозподілу цих ресурсів виступає бюджету [46]. Звідси, основу фінансової участі держави у забезпеченні фізичної культури і спорту складає фінансування цієї сфери з бюджетів різного рівня. Доповнює цю думку В. Базенко, який акцентує увагу на тому, що зміна системи фінансування галузі в рамках децентралізації потребує перегляду її інструментарію на рівні територіальних громад [31]. Вчений підкреслює, що ефективне фінансування фізкультури і спорту на місцевому рівні може слугувати однією з ознак успішної децентралізації загалом.

Вивчаючи питання фінансування фізичної культури та спорту, Я. Ястреб пропонує консолідоване трактування поняття фінансового забезпечення галузі, яке охоплює державні та недержавні фінансові ресурси. Авторка підкреслює, що фінансове забезпечення розвитку фізичної культури і спорту належить до важливих напрямів розвитку держави, адже забезпечує формування людського капіталу, кращий розвиток економіки та становлення країни як провідної спортивної держави на міжнародному рівні [75].

Фінансове забезпечення фізичної культури і спорту в Україні охоплює такі групи джерел ресурсів: бюджетні кошти, власні доходи закладів та альтернативні джерела. Основним джерелом фінансування цієї галузі виступають бюджетні ресурси, які надходять на покриття її потреб з державного та місцевих бюджетів. Відповідно до ст. 47 Закону України «Про фізичну культуру і спорт» [58], фінансування розвитку фізичної культури і спорту здійснюється за рахунок коштів державного та місцевого бюджетів, а також інших не заборонених законодавством джерел. Видатки державного бюджету сконцентровані на таких напрямках фізичної культури і спорту, як підготовка збірних команд України до Олімпійських, Паралімпійських і Дефлімпійських ігор, функціонування закладів загальнодержавного значення (центри олімпійської підготовки, школи вищої

спортивної майстерності), а також проведення всеукраїнських та міжнародних спортивних заходів. Натомість, видатки місцевих бюджетів спрямовуються на утримання дитячо-юнацьких спортивних шкіл, фізкультурно-оздоровчих закладів, розвиток масового спорту та підтримку спортивної інфраструктури комунальної власності.

Окремим джерелом фінансового забезпечення галузі є власні доходи закладів фізичної культури і спорту. Вони формуються за рахунок надання платних фізкультурно-спортивних послуг (зокрема, оренда спортивних залів, тренажерних кімнат, басейнів; проведення навчально-тренувальних занять на комерційній основі), отримання коштів від організації та проведення спортивних заходів (продаж квитків, рекламні надходження), використання прав інтелектуальної власності (трансляційні права), а також доходів від фінансово-господарської діяльності. Профільний Закон України [58] прямо визначає власні надходження від фінансово-господарської діяльності закладів та використання прав інтелектуальної власності організаторами спортивних заходів як джерела позабюджетного фінансування.

Джерелом фінансування галузі можуть також бути альтернативні ресурси у вигляді спонсорських внесків суб'єктів господарювання, благодійних пожертв, коштів фізкультурно-спортивних товариств і громадських організацій, доходів від проведення державних спортивних лотерей, а також інвестицій в об'єкти спортивної інфраструктури. Відповідно до законодавства, до позабюджетних джерел фінансування фізичної культури і спорту зараховують: доходи від проведення державної спортивної лотереї; кошти від інвестиційної діяльності у сфері фізичної культури і спорту; кошти від благодійної діяльності. Держава також задекларує свою роль у залученні інвестицій у фізичну культуру та спорт через сприяння діяльності суб'єктів господарювання, які провадять інвестиційну діяльність у цій сфері. Підприємства, установи та організації спрямовують кошти на розвиток фізичної культури і спорту у порядку, визначеному законодавством. Для стимулювання залучення таких коштів законодавством передбачено певні фіскальні пільги. Зокрема, заклади фізичної культури і спорту звільняються від

сплати земельного податку, а для юридичних та фізичних осіб, які здійснюють благодійну діяльність у сфері фізкультури і спорту, можуть встановлюватись додаткові податкові пільги.

Механізм фінансового забезпечення фізичної культури і спорту охоплює форми, методи та інструменти акумулювання і використання фінансових ресурсів на потреби галузі. Під формами фінансового забезпечення розуміють способи організації фінансових відносин у галузі, відповідно до чого доцільно вирізняти пряму та непряму фінансову підтримку фізичної культури та спорту з боку держави. Пряме фінансування виступає базовою формою фінансового забезпечення сфери фізичної культури і спорту. Воно передбачає безпосереднє виділення коштів з державного та місцевих бюджетів на утримання закладів, розвиток матеріально-технічної бази, підготовку спортсменів і проведення спортивних заходів. Основою для розрахунку обсягів видатків на ці потреби виступають фінансові нормативи і державні соціальні стандарти, які визначають мінімально необхідний рівень ресурсного забезпечення галузі. Через бюджетні видатки держава забезпечує функціонування тих сегментів фізичної культури і спорту, які не можуть функціонувати на комерційних засадах, зокрема масовий спорт, дитячо-юнацька підготовка та спорт осіб з інвалідністю.

В ринковій економіці поряд із прямим фінансуванням важливу роль у фінансовому забезпеченні фізичної культури і спорту відіграють непрямі форми фінансової підтримки, які реалізуються через систему економічних стимулів і регуляторних інструментів. До них належать податкові пільги для суб'єктів господарювання, які інвестують у розвиток фізичної культури і спорту, надання преференцій спортивним організаціям, використання механізмів субсидування і пільгового кредитування та інші. Держава може стимулювати залучення позабюджетних ресурсів шляхом зменшення податкового навантаження на підприємства, які здійснюють спонсорську або благодійну діяльність у цій сфері, або ж шляхом спрямування частини доходів від окремих видів діяльності, таких як лотереї чи ігровий бізнес, на фінансування спортивних програм. Важливим інструментом також виступає надання пільгових або безпроцентних кредитів і

цільових інвестицій у розвиток спортивної інфраструктури, що активізує інвестиційні процеси без прямого бюджетного навантаження. В сукупності ці інструменти формують сприятливе економічне середовище для розвитку фізичної культури і спорту, розширюють можливості залучення фінансових ресурсів і зменшують залежність галузі від бюджетного фінансування.

Бюджетне фінансування фізичної культури та спорту може здійснюватись у вигляді кошторисного фінансування, виконання цільових програм, а також як інвестиції у проекти фізкультурно-спортивного спрямування. Традиційною та основною формою фінансового забезпечення бюджетних установ фізичної культури і спорту є кошторисне фінансування. Воно передбачає виділення коштів з бюджету відповідно до затвердженого кошторису доходів і видатків установи. Кошторис складається на підставі нормативів та обсягів діяльності і затверджується розпорядником бюджетних коштів вищого рівня. Ця форма забезпечує стабільне утримання мережі спортивних закладів, але недостатньо гнучка для фінансування її розвитку.

Натомість, цільове програмне фінансування фізичної культури і спорту здійснюється у рамках державних і регіональних цільових програм їх розвитку та реалізується через механізм цільових бюджетних програм. Так, Міністерство молоді та спорту є головним розпорядником коштів за бюджетними програмами, які передбачають спрямування бюджетних коштів на підготовку і участь збірних команд у міжнародних змаганнях, розвиток матеріально-технічної бази тощо. Програмно-цільовий метод бюджетування забезпечує прив'язування бюджетних видатків до конкретних результатів функціонування галузі, що дає можливість підвищити ефективність використання коштів.

Фінансове забезпечення фізичної культури та спорту у формі інвестицій передбачає вкладення коштів у будівництво, реконструкцію та модернізацію спортивних об'єктів як з бюджетних джерел (капітальні видатки бюджетів усіх рівнів, кошти Державного фонду регіонального розвитку), так і з приватних (прямі інвестиції бізнес-структур у спортивну інфраструктуру, концесійні угоди, державно-приватне партнерство).

Форми та методи фінансового забезпечення фізичної культури та спорту отримують практичну реалізацію через широкий спектр інструментів впливу на формування і використання фінансових ресурсів. До основних інструментів механізму фінансового забезпечення фізичної культури і спорту належать: видатки бюджету (як основний інструмент розподілу бюджетних ресурсів на потреби галузі), дотації (надання коштів з державного або місцевого бюджету на безповоротній основі для покриття частини витрат спортивних організацій та закладів), субвенції (цільові трансферти з державного бюджету до місцевих бюджетів на фінансування конкретних видів спортивних послуг чи закладів), фіскальні пільги (звільнення від земельного податку, можливі податкові пільги для спонсорів і благодійників галузі), фінансова допомога (у т. ч. підтримка спортивних федерацій, олімпійського і паралімпійського рухів), а також співфінансування (поєднання бюджетних і позабюджетних коштів при реалізації спортивних проєктів в рамках публічно-приватного партнерства).

Відповідно до управлінського підходу, фінансове забезпечення фізичної культури і спорту доцільно розглядати як послідовний логічний процес, який охоплює декілька взаємопов'язаних етапів, а саме:

- обґрунтування потреби у фінансових ресурсах на функціонування сфери фізичної культури та спорту, яке базується на визначенні цілей розвитку галузі, обсягів необхідних інвестицій у відтворення основних засобів та забезпечення поточної діяльності. На цьому етапі формуються параметри фінансового забезпечення, які відображають реальні потреби фізичної культури і спорту;

- формування потенціалу фінансового забезпечення, яке передбачає пошук і залучення відповідних джерел фінансових ресурсів. Йдеться не тільки про бюджетні кошти, але й про інші джерела залучення ресурсів, включаючи власні доходи установ, спонсорські внески, інвестиції та інші альтернативні джерела. Ефективність цього етапу фінансового забезпечення фізичної культури та спорту значною мірою визначає можливості реалізації поставлених цілей та рівень фінансової стійкості галузі;

– реалізація потенціалу фінансового забезпечення галузі, яка здійснюється через розподіл і використання акумульованих ресурсів відповідно до визначених пріоритетів розвитку фізичної культури та спорту. На цьому етапі відбувається безпосереднє фінансування заходів і програм у сфері фізичної культури і спорту, а також оцінювання досягнутих результатів щодо їх соціальної та економічної ефективності.

Таким чином, фінансове забезпечення фізичної культури і спорту постає складною динамічною системою, яка поєднує різні форми державної підтримки та реалізується через послідовний процес формування, розподілу і використання фінансових ресурсів. Попри наявність альтернативних джерел фінансування, визначальну роль для функціонування фізичної культури і спорту в Україні продовжують відігравати ресурси бюджету, що визначає необхідність належної організації управління ними.

1.3. Нормативно-правове та інституційне забезпечення фінансування фізичної культури та спорту в Україні

Ефективне фінансове забезпечення сфери фізичної культури і спорту неможливе без відповідного нормативно-правового підґрунтя. Воно визначає принципи, джерела, інструментарій та суб'єктів фінансування галузі, окреслює стратегічні орієнтири її розвитку та встановлює розподіл повноважень між органами влади різних рівнів. Протягом останніх років правова база розвитку сфери фізичної культури та спорту, в тому числі її фінансового забезпечення, зазначала значних змін. Зокрема, було прийнято нові програмні документи, які відповідають актуальним суспільним потребам і враховують виклики воєнного часу. Поряд із правовим визначенням, в Україні створено систему інституцій з управління розвитком фізичної культури і спорту, які в сукупності утворюють організаційно-правове середовище функціонування цієї галузі.

Вихідну основу правового регулювання сфери фізичної культури і спорту становлять норми Конституції України, які закріплюють зобов'язання держави дбати про розвиток цієї галузі. Положення Основного закону закріплюють принципи рівних прав і можливостей громадян щодо доступу до фізкультурно-спортивних послуг для усіх верств суспільства.

Провідну роль серед профільного законодавства відіграє Закон України «Про фізичну культуру і спорт» від 24 грудня 1993 року № 3808-XII (зі змінами) [58]. Він визначає правові, організаційні та фінансові засади діяльності у сфері фізичної культури і спорту, а також права громадян, засади державної політики та систему суб'єктів галузі. Зокрема, ст. 47 цього Закону визначено джерела фінансового забезпечення фізичної культури і спорту, серед яких провідну роль відіграють бюджетні ресурси. Принципи розподілу видатків бюджету на фізичну культуру і спорт визначені у Бюджетному кодексі України [32]. Такий розподіл, в основу якого покладено принцип субсидіарності, тобто наближення послуг до їхніх споживачів, є ключовим для розуміння фінансових потоків між урядом та місцевим самоврядуванням у цій галузі.

Вагоме значення для правового регулювання фінансового забезпечення фізичної культури та спорту має також Податковий кодекс України. У цьому правовому документі визначено режими оподаткування, безпосередньо пов'язані зі сферою фізичної культури і спорту. Так, він визначає порядок оподаткування доходів спортсменів і тренерів, умови надання пільг спортивним організаціям неприбуткового характеру. Відповідно до законодавства, якщо неприбуткова організація фізкультурно-спортивної спрямованості включена до відповідного Реєстру неприбуткових установ та організацій, то вона звільняється від сплати податку на прибуток з доходів, отриманих у межах їхньої статутної діяльності. Податковий кодекс також регулює порядок відображення спонсорських та благодійних внесків на підтримку спортивних організацій у витратах платників податків, що є одним із важливих моментів привабливості інвестицій бізнесу в спортивну інфраструктуру та розвиток спорту.

Основним інструментом оперативного фінансового планування у сфері фізичної культури і спорту виступають щорічні закони про Державний бюджет України. Кожного року цим Законом визначають конкретні обсяги видатків на галузь у розрізі бюджетних програм. Так, Державним бюджетом України на 2025 рік загальний обсяг фінансування фізичної культури і спорту за відповідними бюджетними програмами становив понад 5,7 млрд грн, а на 2026 рік з урахування змін показник видатків на цю галузь передбачений на рівні 5,9 млрд грн [54]. Видатки державного бюджету охоплюють фінансування підготовки і участі збірних команд України у міжнародних змаганнях, розвиток фізичної культури і спорту вищих досягнень та резервного спорту, а також підтримку олімпійського, паралімпійського і дефлімпійського рухів.

Ключовим правовим актом стратегічного планування розвитку фізичної культури і спорту є схвалена Кабінетом Міністрів України Стратегія розвитку на період до 2028 року [62]. Мета цієї Стратегії полягає у вихованні фізично активної нації та формуванні позитивного іміджу України як передової спортивної держави на основі сучасної і доступної спортивної інфраструктури. Документ визначає п'ять стратегічних напрямів розвитку сфери фізичної культури і спорту, а саме: «Фізично активна нація», «Спорт вищих досягнень», «Спортивна інфраструктура», «Цифрова трансформація» та «Кадрове забезпечення». Очікуваним результатом реалізації цієї Стратегії має стати залучення до регулярних занять фізичною активністю або спортом не менше 30% населення. Джерелами фінансове забезпечення реалізації Стратегії розвитку фізичної культури та спорту на період до 2028 року визначено кошти державного та місцевих бюджетів, позабюджетні кошти та інші не заборонені законодавством джерел. Однак, через повномасштабну збройну агресію росії значна частина завдань Стратегії реалізується зі значними труднощами або призупинена. Так, матеріали робочої групи «Молодь та спорт» у рамках Національної ради з відновлення України підтверджують, що у зв'язку з воєнним станом було зупинено виконання плану заходів з виконання Стратегії на 2021–2022 роки, а також низку інших програмних документів з розвитку фізкультури і спорту [59].

Наприкінці 2025 року розпорядженням Кабінету Міністрів України від 24 грудня 2025 року № 1493-р було прийнято Державну цільову соціальну програму розвитку фізичної культури і спорту на період до 2030 року [55]. Цей документ прийнято для узгодження взаємодії центральних та місцевих органів виконавчої влади, суб'єктів сфери фізичної культури і спорту щодо розвитку цієї галузі, підвищення якості та доступності фізкультурно-спортивних послуг, збільшення рівня рухової активності населення, а також підвищення іміджу України на міжнародній спортивній арені [64]. Програма визначає такі пріоритетні завдання: популяризація фізичної культури і спорту серед населення; розвиток спорту вищих досягнень та підготовки спортсменів до міжнародних змагань; розвиток адаптивного спорту та фізкультурно-спортивна реабілітація; розвиток сучасної і безбар'єрної спортивної інфраструктури; впровадження цифрових рішень та сучасної спортивної медицини; підвищення фізичної готовності військовослужбовців і працівників служб безпеки; підготовка кваліфікованих кадрів у сфері фізичної культури і спорту. Орієнтовний обсяг фінансування Програми визначено на рівні понад 96,5 млрд грн, заходи програми передбачено покривати за рахунок коштів державного і місцевих бюджетів та інших джерел [55]. Затвердження Програми розвитку фізичної культури та спорту до 2030 року свідчить про послідовність у політиці держави у цій сфері, оскільки вона змінила нещодавно завершену відповідну Програму до 2024-2025 років (попередньо ця програма була розрахована на термін до 2024 року, але відповідно до постанови КМУ від 24 січня 2025 року № 80 строк її дії було продовжено до кінця 2025 року). Отож, цей документ визначає стратегічні орієнтири розвитку галузі фізичної культури і спорту на середньостроковий період.

Суттєве значення для фінансового забезпечення фізичної культури та спорту має План відновлення України від наслідків війни, розроблений у рамках робочої групи «Молодь та спорт» відповідно до Указу Президента України від 21 квітня 2022 року № 266/2022 про Національну раду з відновлення України [59]. У цьому Плані Мінмолодьспорт представило флагманські профільні проєкти, зокрема: запровадження нової системи регулювання у сфері фізичної культури і

спорту (впровадження клубної системи, автономія спорту, ефективне використання спортивних споруд, цифровізація); побудова сучасної спортивної інфраструктури у постраждалих громадах. Ці проекти орієнтовані на залучення коштів міжнародних партнерів, донорів та Фонду відновлення України, що свідчить про курс на диверсифікацію джерел фінансування фізичної культури та спорту і значно розширює фінансову базу галузі за межі традиційних каналів надходження коштів на їхні потреби.

Нормативно-правова система у сфері фізичної культури і спорту охоплює також підзаконні нормативні акти. Зокрема, постановою Кабінету Міністрів України від 2 липня 2014 року № 220 затверджено Положення про Міністерство молоді та спорту України, яке визначає завдання та повноваження головного розпорядника бюджетних коштів галузі. Низка постанов КМУ регулює порядок використання коштів за окремими бюджетними програмами, зокрема щодо підготовки і участі збірних команд у міжнародних змаганнях, підтримки НОК, Паралімпійського комітету та Спортивного комітету. Водночас, як зазначає С. Нікітенко, вагома частина спортивних правовідносин, в тому числі тих, які торкаються питань фінансування галузі, досі залишається нерегламентованою у чинному законодавстві, що зумовлює необхідність його подальшого розвитку й вирішення проблемних моментів [52].

Для реалізації державної політики щодо розвитку фізичної культури і спорту, а також ефективного управління процесами їхнього фінансування в Україні створено багаторівневу інституційну систему управління цією сферою. На рівні держави ключовим органом управління галуззю є Міністерство молоді та спорту України. Воно виступає головним розпорядником коштів державного бюджету, які надходять на потреби функціонування та розвитку фізичної культури та спорту [56]. Міністерство формує державну політику, розробляє програмні документи, розподіляє бюджетні призначення між підвідомчими установами, а також координує діяльність спортивних федерацій та громадських організацій. У підпорядкуванні Міністерства функціонує державна установа «Укрспортзабезпечення», яка безпосередньо координує підготовку і виступи

збірних команд України, здійснює фінансування навчально-тренувальних зборів і змагань, закупівлю спортивного обладнання.

Органом стратегічного управління сферою фізичної культури та спорту, а також її фінансовим забезпеченням є Верховна Рада України. Рішеннями законодавчого органу нашої країни визначаються обсяги видатків на галузь у законах про державний бюджет, він формує правову базу функціонування цієї галузі, а також здійснює парламентський контроль за використанням бюджетних ресурсів, які надходять на виконання цільових бюджетних програм. В структурі Верховної Ради України функціонує профільний комітет з питань молодіжної політики та спорту, який предметно фокусується на питаннях розвитку галузі. За участі цього комітету відбувається розгляд і погодження розроблених Кабінетом Міністрів України державних цільових програм у галузі фізкультури та спорту, зокрема Стратегій їхнього розвитку, а також підзаконних нормативних актів, які визначають механізми фінансування.

На місцевому рівні фінансування фізичної культури та спорту здійснюють органи місцевого самоврядування та обласні військові адміністрації через відповідні структурні підрозділи з питань молоді і спорту. Вони фінансують комунальні заклади фізкультурно-спортивного спрямування, такі як дитячо-юнацькі спортивні школи, центри фізичного здоров'я населення, фізкультурно-оздоровчі заклади. Незважаючи на переваги децентралізації фінансування галузі, як наголошує І. Гасюк, проблемним питанням залишається «значна залежність фізкультурно-оздоровчої діяльності від спроможності бюджетів місцевого самоврядування і ставлення до сфери з боку місцевих керівників і депутатів» [36].

У системі інституційного забезпечення фізичної культури і спорту вагому роль відіграють громадські організації фізкультурно-спортивної спрямованості, серед яких найбільше значення мають Національний олімпійський та Паралімпійський комітети України. Виступаючи стратегічними партнерами держави у підготовці спортсменів вищого рівня та представленні України на міжнародній арені, ці інституції отримують фінансову підтримку з державного бюджету. Для надання фінансової допомоги Спортивному комітету України, який

об'єднує федерації з неолімпійських видів спорту, використовують схему надання бюджетних субсидій. Крім цього, фінансування з державного бюджету отримують також спортивні федерації в частині своїх видів спорту. Його обсяги залежать від складності та результативності підготовки спортсменів резервного спорту і спорту вищих досягнень.

Важливим завданням в інституційному забезпеченні фінансування сфери фізичної культури та спорту є контроль за цільовим та ефективним використання коштів. Ці контрольні повноваження розподілені між Рахунковою палатою України, Державною аудиторською службою України і Казначейською службою України. Рахункова палата здійснює зовнішній незалежний аудит ефективності видатків державного бюджету на фізичну культуру і спорт. Казначейська служба забезпечує касове обслуговування державного бюджету, в тому числі реєстрацію зобов'язань і здійснення платежів за відповідними бюджетними програмами галузі. Повноваження Держаудитслужби пов'язані із проведенням інспекційних перевірок розпорядників та одержувачів бюджетних коштів при виконанні бюджетних програм, зокрема фізкультурно-спортивного спрямування.

Отже, нормативно-правове та інституційне забезпечення фінансування фізкультури і спорту в Україні ґрунтується на трирівневій системі документів: правові документи загального характеру (Конституція України і базові кодекси); профільне законодавство (Закон «Про фізичну культуру і спорт» та інші); документи стратегічного планування розвитку та цільові програми (Стратегія розвитку фізичної культури і спорту на період до 2028 року, Державна цільова соціальна програма розвитку фізичної культури і спорту на період до 2030 року тощо). Інституційна система управління фізичною культурою і спортом, у тому числі її фінансовими питаннями, побудована за ієрархічним підходом й охоплює органи законодавчої та виконавчої влади, спеціалізовані державні установи та бюджетні організації, громадські спортивні організації та контрольно-наглядові органи. Навіть в складних умовах воєнного періоду правове та інституційне забезпечення фізичної культури і спорту продовжує розвиватись, що демонструє прийняття нової Програми розвитку галузі до 2030 року.

Розділ 2

ПРАКТИКА ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ТА СПОРТУ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО ПЕРІОДУ

2.1. Тенденції бюджетного фінансування фізичної культури і спорту в Україні

Специфіка історичного розвитку України впродовж останніх десятиліть зумовлює основні параметри фінансового забезпечення фізичної культури та спорту, основу якого складають бюджетні ресурси. Вітчизняна модель його організації успадкувала основні риси з часів планової економіки, за якої держава виступала єдиним суб'єктом фінансування галузі. Виключно за рахунок коштів бюджету або державних підприємств утримувались спортивні школи, стадіони, фізкультурно-оздоровчі комплекси. трансформація 1990-х років не сформувала альтернативних механізмів фінансування цієї сфери, адже приватний бізнес в умовах хронічної економічної нестабільності не набув необхідного фінансового потенціалу, практично не розвиненими були традиції корпоративної підтримки спорту. Натомість відбулося руйнування відомчої та профспілкової спортивної мережі спортивних закладів без її повноцінного заміщення комерційними або громадськими структурами. Унаслідок цього бюджетне фінансування стало не просто пріоритетним, а практично єдиним системним джерелом ресурсів галузі. З анексією Криму та початком війни на Донбасі ця залежність лише поглибилась. Через погіршення економічної ситуації, руйнування економічних зв'язків бізнес-структури скоротили реальні доходи, що підірвало і без того слабкий потенціал небюджетного фінансування фізичної культури та спорту.

Характерною особливістю бюджетного фінансування фізичної культури та спорту в Україні є нестабільність відповідних видатків, які не мають вираженої динаміки впродовж останніх років. Ця ситуація зумовлена реакцією на зовнішні обставини, пов'язані з економічними, політичними та іншими чинниками. Так,

показники рис. 2.1 дають підстави виокремити принаймні два чинники, які мають найбільший вплив на динаміку бюджетних видатків на фізичну культуру і спорт. Перший із них – це тривалість олімпійського циклу, коли у роки перед проведенням Олімпіад та Паралімпійських ігор фінансування спорту зростає, після чого відбувається спад видатків. Тобто, система фінансування галузі більшою мірою підпорядкована логіці підготовки до конкретних змагань, ніж забезпеченню сталого розвитку масового спорту та фізичної культури населення. Другий чинник – повномасштабна війна з росією, яка спричинила скорочення видатків у 2022-2023 рр. через переорієнтацію коштів на потреби оборони та соціального захисту населення. Перетин цих чинників і визначає характерну «хвилясту» траєкторію видатків, яку ми спостерігаємо в останні роки. Однак у 2024-2025 рр. простежуємо зростання обсягів бюджетного фінансування спорту та фізкультурних ініціатив. Завдяки цьому у 2025 році видатки державного та місцевих бюджетів на фізичну культуру і спорт сягнули 17,3 млрд грн, що майже удвічі перевищує показники 2020 року. Особливо помітним стало зростання видатків з державного бюджету у 2024 році майже вдвічі, що забезпечило понад 2/3 від сукупного приросту фінансування галузі.

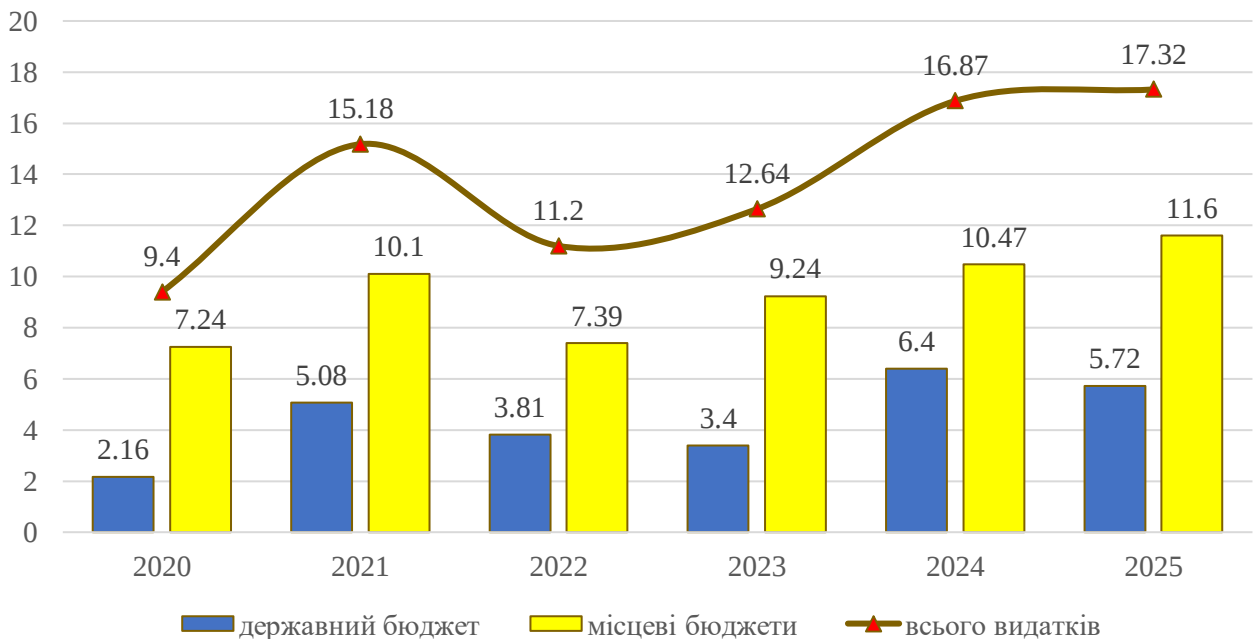

Рис. 2.1. Видатки бюджетів на фізичну культуру і спорт в Україні у 2020-2025 рр., млрд грн

Джерело: побудовано за даними [54]

В цілому можна помітити, що у структурі бюджетного фінансування фізичної культури та спорту переважають кошти місцевих бюджетів. Питома вага державного бюджету у видатках на цю галузь коливається у різні роки від 1/4 до 1/3 сукупних обсягів. Це вказує на специфіку розподілу зобов'язань між урядом та місцевим самоврядуванням у питанні фінансування фізичної культури та спорту, коли програми загальнодержавного рівня з розвитку спорту вищих досягнень в основному реалізуються за кошти державного бюджету, прерогатива місцевих бюджетів полягає у фінансуванні програм масового фізкультурного руху та місцевих спортивних ініціатив.

Проблема нестабільності фінансування має значні практичні наслідки для функціонування галузі фізичної культури та спорту. Спортивні заклади, тренери і спортсмени позбавлені можливості планувати діяльність на середньострокову перспективу. Між тим, підготовка спортсмена – це багаторічний і безперервний процес, який не може ефективно здійснюватись в умовах щорічних коливань ресурсного забезпечення. Інвестиції в спортивну інфраструктуру, розвиток кадрового потенціалу галузі та методичне забезпечення потребують стабільних та передбачуваних фінансових потоків. Як зазначає Я. Ястреб, нестабільний та недостатній рівень фінансування з державного та місцевого бюджетів є одним з ключових чинників, який негативно позначається на розвитку спортивного середовища в Україні [75].

Водночас необхідно звернути увагу на парадоксальну ситуацію щодо рівня виконання бюджетних призначень у сфері фізичної культури і спорту в умовах повномасштабної війни (рис. 2.2). Помітно, що у період до повномасштабної війни виконання плану видатків суттєво не досягало 100%, що само по собі свідчить про недосконалість бюджетного планування або неефективне освоєння коштів. У 2022 році із зрозумілих причин показник виявився найнижчим, а галузь недоотримала понад 2,4 млрд грн. Водночас, у 2024-2025 рр. виконання бюджетних призначень стабілізувалось на рівні 93-95%, що може вказувати на підвищення якості планування бюджетних програм та зростання бюджетної

дисципліни. Держава при загальному збільшенні обсягів фінансування програм, відмовилась від окремих із них, які не мають визначального значення. Проте, як свідчать дані Центру економіко-правових досліджень, за окремими статтями видатків, такими як міжнародні відрядження, медичне забезпечення, купівля спортивного інвентарю та інші, фактичне виконання плану видатків становило у 2024 році близько 80-90%, що є відображенням проблем логістики та затримки тендерних процедур в умовах воєнного часу [69].

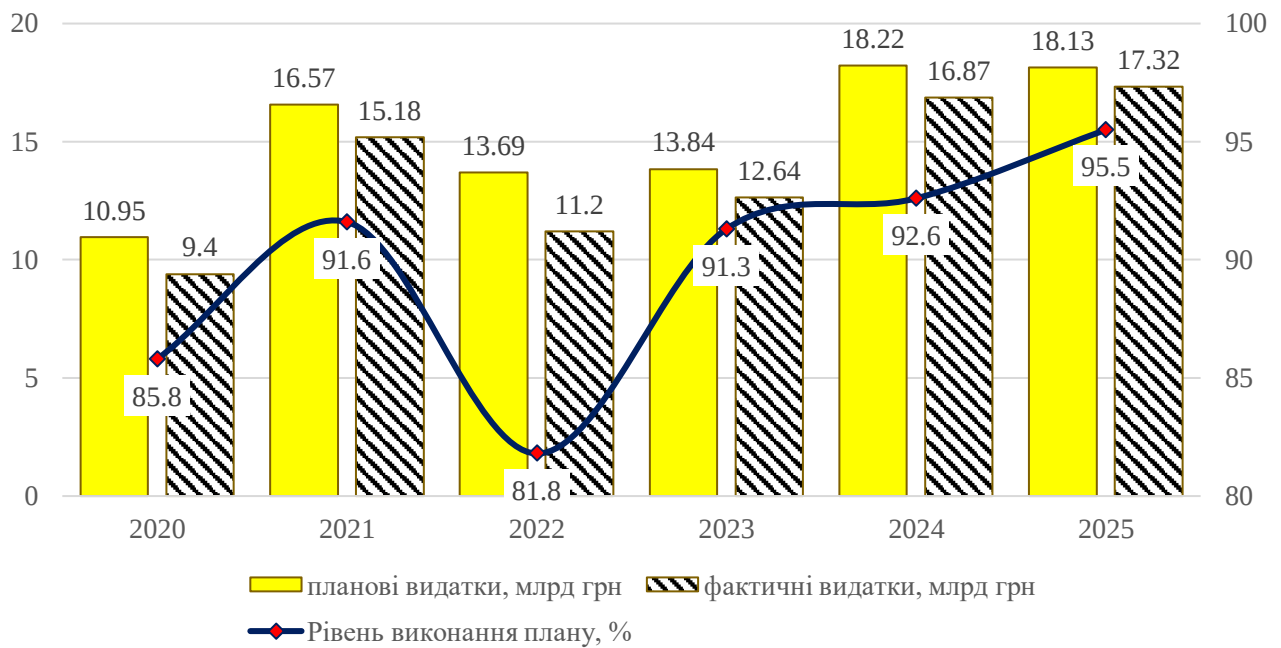

Рис. 2.2. Планові і фактичні видатки бюджетів на фізичну культуру і спорт, а також рівень виконання плану в Україні у 2020-2025 рр.

Джерело: побудовано за даними [54]

Розподіл видатків між державним і місцевими бюджетами відображає закладений у Бюджетному кодексі України функціональний підхід та принцип субсидіарності у розмежуванні повноважень. Держава бере на себе фінансування тих напрямів, що мають національне значення, тобто підготовку збірних команд до міжнародних змагань, спорт вищих досягнень, адаптивний спорт, підтримку олімпійського і паралімпійського рухів. Натомість місцеві бюджети фінансують те, що безпосередньо пов'язане з щоденними потребами мешканців, а саме утримання дитячо-юнацьких спортивних шкіл, роботу центрів фізичного

здоров'я «Спорт для всіх», організацію масових фізкультурних заходів. Такий підхід до розподілу повноважень з фінансування фізичної культури та спорту має як позитивні, так і негативні ознаки. З одного боку, органи місцевої влади мають краще уявлення про потреби мешканців, а тому закріплення основної частини повноважень з фінансування фізичної культури і спорту за органами місцевого самоврядування має логіку. Водночас, з іншого боку, ресурсні можливості різних громад суттєво відрізняються, а тому рівень доступу до спортивних послуг у різних регіонах і навіть у сусідніх громадах може бути непорівнянним. Таким чином, децентралізація фінансування фізичної культури і спорту поглиблює розбіжності у рівні забезпечення важливих суспільних послуг, що неприйнятно. Як зазначає В. Базенко, «залежність фізкультурно-оздоровчої діяльності від спроможності бюджетів місцевого самоврядування і суб'єктивного ставлення до сфери з боку місцевих керівників» на сьогодні виступає системною проблемою функціонування галузі [31].

Якщо звернути увагу на структуру бюджетних програм сфери фізичної культури та спорту у державному бюджеті, то отримаємо підтвердження думки про фокусування уряду на розвитку спорту вищих досягнень та підготовки збірних команд до змагань міжнародного рівня. Ця концентрація ресурсів є раціональною з точки зору збереження міжнародних позицій та символічного значення спортивних перемог для формування національної ідентичності. Із загального обсягу 6,0 млрд грн бюджетних ресурсів, які у 2025 році перебували у віданні Мінмолодьспорту, майже 3,6 млрд грн, або 60% було спрямовано на розвиток спорту вищих досягнень та резервного спорту. Подібне співвідношення видатків на виконання цієї бюджетної програми до сукупних видатків на фізичну культуру і спорт спостерігалось також у передні роки (табл. 2.1).

Однак показовою є динаміка фінансування цієї програми у розрізі років. Помітно різкі коливання видатків, від максимальних значень у роки проведення Олімпійських та Паралімпійських ігор до мінімальних у проміжні роки. Такі цифри наочно демонструють відсутність у державі системного бачення розвитку олімпійського і паралімпійського спорту. Підготовка професійного спортсмена,

в тому числі з інвалідністю, до участі у міжнародних змаганнях найвищого рівня вимагає безперервного багаторічного тренувального процесу, реабілітації та медичного супроводу, а тому концентрація основних ресурсів у рік проведення ігор не є адекватною відповіддю на ці потреби. Фактично такий підхід означає, що держава фінансує не підготовку, а участь у міжнародних змаганнях, що вказує на структурний дефект відповідної бюджетної програми.

Таблиця 2.1

**Видатки Державного бюджету України
на фізичну культуру та спорт у 2021-2025 рр., млн грн**

Показники	2021	2022	2023	2024	2025
Видатки всього (за програмною класифікацією)	5018,4	3715,1	3334,8	6373,3	5983,4
Розвиток спорту серед осіб з інвалідністю та їх фізкультурно-спортивна реабілітація	771,3	512,6	691,7	897,8	782,6
Підготовка і участь національних збірних команд в Паралімпійських і Дефлімпійських іграх	704,1	1316,5	24,4	907,5	885,0
Розвиток фізичної культури, спорту вищих досягнень та резервного спорту	2768,6	1619,0	2246,4	3798,8	3587,9
Підготовка і участь національних збірних команд України в міжнародних змаганнях, які проводять Міжнародний, Європейський олімпійські комітети, в тому числі Олімпійські ігри, та Всесвітніх іграх	319,2	96,3	146,6	449,4	333,3
Фінансова підтримка громадських об'єднань фізкультурно-спортивного спрямування	61,6	27,2	64,0	84,7	86,4
Субвенція місцевим бюджетам на розвиток спортивної інфраструктури	1612,9	0,0	0,0	0,0	0,0
Субвенція місцевим бюджетам на виконання окремих заходів з реалізації соціального проекту «Активні парки – локації здорової України»	–	–	44,4	52,4	36,7

Джерело: побудовано за даними [54]

До інших важливих бюджетних програм зі сфери фізичної культури та спорту, які фінансуються з державного бюджету, належать програми розвитку спорту для осіб з інвалідністю та їх реабілітації, надання фінансової допомоги громадським організаціями фізкультурно-спортивного спрямування. Зокрема, на першу програму держава щорічно виділяє близько 0,7-0,9 млрд грн. Однак, якщо

врахувати високі темпи інфляції за аналізовані роки, то у реальному вимірі ці видатки скорочуються, незважаючи на посилення актуальності програми через збільшення кількості осіб з інвалідністю внаслідок війни.

Помітною зміною структури бюджетного фінансування фізичної культури і спорту з державного бюджету в умовах воєнного періоду стало скасування субвенції місцевим бюджетам на розвиток спортивної інфраструктури. У 2021 році на ці потреби уряд спрямував понад 1,6 млрд грн. Ліквідація цієї програми в умовах воєнного часу, коли понад 700 спортивних об'єктів пошкоджено або зруйновано, виглядає як рішення вимушене, але болісне для територіальних громад. Воно означає, що розбудова і відновлення спортивної інфраструктури на місцях повністю покладається на відповідальність місцевих бюджетів, або на міжнародних донорів. Жоден з цих варіантів не може замінити втрату субвенцій з державного бюджету, оскільки місцеві бюджети в умовах війни не мають зайвого бюджетного ресурсу на ці потреби, а донорська допомога є нестабільною і нерівномірно розподіленою між регіонами.

Для оцінювання тенденцій фінансування фізичної культури та спорту з місцевих бюджетів проаналізуємо відповідні видатки бюджету Золочівської міської громади. На відміну від державного бюджету, початок масштабної війни не спричинив різкого скорочення цих видатків, хоча темпи їхньої зміни у розрізі років були нестабільними. Причиною цього є структура видатків, у якій понад 80% сукупних обсягів спрямовується на утримання та навчально-тренувальну роботу дитячо-юнацьких спортивних шкіл (ДЮСШ), інші програми отримують залишкові ресурси. На наш погляд, така структура видатків місцевого бюджету на фізичну культуру і спорт не є наслідком свідомого стратегічного вибору, а відображає реалії розподілу видаткових повноважень між рівнями влади. Так, у більшості громад ДЮСШ є комунальними закладами з фіксованими витратами на оплату праці та комунальні послуги, які не можна скоротити. Фактично, місцевий бюджет у частині фінансування фізичної культури функціонує не як інструмент розвитку, а призначений лише для утримання наявної спортивної інфраструктури (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

**Видатки бюджету Золочівської міської громади
на фізичну культуру і спорт у 2021-2025 рр., тис. грн**

Показники	2021	2022	2023	2024	2025
Всього (за програмною класифікацією)	4434,3	4695,2	4565,7	7850,1	6846,1
Проведення навчально-тренувальних зборів і змагань з олімпійських видів спорту	32,6	10,0	4,1	7,2	16,5
Утримання та навчально-тренувальна робота комунальних ДЮСШ	3286,6	3900,3	3506,0	6838,8	5633,8
Виконання окремих заходів з реалізації соціального проекту «Активні парки – локації здорової України»	–	–	235,4	167,1	281,1
Фінансова підтримка на утримання місцевих осередків всеукраїнських об'єднань фізкультурно-спортивної спрямованості	300,0	–	–	–	–
Забезпечення діяльності місцевих центрів фізичного здоров'я населення «Спорт для всіх» та проведення фізкультурно-масових заходів серед населення регіону	740,7	682,9	753,3	816,9	864,7
Підтримка спорту вищих досягнень та організацій, які здійснюють фізкультурно-спортивну діяльність	74,4	102,0	67,0	20,0	50,0

Джерело: побудовано за даними Золочівської міської ради

Видатки на проведення спортивних зборів і змагань досить символічні та не відображають реальних потреб населення громад у фізкультурно-спортивних послугах. У 2023 році було започатковано бюджету програму «Активні парки – локації здорової України», яка є одним із прикладів програми, орієнтованої на масового споживача. На її виконання у бюджеті Золочівської громади у 2025 році було виділено 0,28 млн грн. Попри те, що існування цієї бюджетної програми є позитивним фактом, але воно відображає загальну тенденцію того, що ініціативи щодо розвитку масового спорту приходять «зверху» через державні субвенції, а не формуються органічно на рівні самої громади. Стабільністю без вираженої динаміки характеризується бюджетна програма забезпечення діяльності місцевих центрів фізичного виховання «Спорт для всіх». Незважаючи на свою соціальну значущість, можна впевнено стверджувати про її недофінансування та неналежне місце у структурі фінансування фізичної культури і спорту у громаді.

Узагальнюючи тенденції бюджетного фінансування фізичної культури і спорту в Україні, можна виокремити кілька закономірностей, які вказують на невирішені проблеми у цій сфері: нестабільність і циклічність видатків бюджету виражають слабкість довгострокового планування розвитку фізичної культури та спорту, а бюджетні рішення в галузі мають реактивний характер; розподіл видаткових повноважень між державним і місцевими бюджетами відповідає принципу субсидіарності, але породжує диспропорції у забезпеченні доступності фізкультурно-спортивних послуг та обсягах їхнього надання у розрізі громад; концентрація бюджетних ресурсів на спорті вищих досягнень при делегуванні масового спорту на місцевий рівень відображає ієрархію пріоритетів, однак суперечить декларованим пріоритетам інвестування у масовий спорт і фізичну активність населення, які дають найбільший суспільний ефект у довгостроковій перспективі. Нарешті, зупинка інфраструктурних субвенцій в умовах воєнного знищення спортивних об'єктів формує відкладений дефіцит фінансування, який потребуватиме значних ресурсів для подолання після завершення активної фази війни.

2.2. Тенденції та проблеми залучення альтернативних джерел фінансового забезпечення фізичної культури та спорту в Україні

Структура фінансового забезпечення фізичної культури і спорту є одним із ключових індикаторів ставлення суспільства до цієї галузі, фізичної активності та турботи про здоров'я і фізичну форму. У розвинених державах фінансування фізичної культури та спорту поєднує бюджетні кошти з розгалуженою системою альтернативних джерел надходження ресурсів, які доцільно характеризувати у двох аспектах: з одного боку, вони визначаються обсягами залучених зовнішніх надходжень, зокрема від спонсорських внесків, грантового фінансування, благодійної допомоги, доходів від грального бізнесу та інших форм підтримки, які надходять поза межами бюджетної системи; з іншого боку, альтернативне

фінансування пов'язане з розвитком комерційного сегменту галузі, який формує власні фінансові ресурси через надання фізкультурно-спортивних послуг на платній основі, функціонування фітнес-індустрії, спортивних клубів, залів та інших суб'єктів ринку. Подвійний підхід забезпечує комплексне оцінювання стану і потенціалу альтернативного фінансування фізкультури та спорту, яке враховує зовнішні джерела залучення фінансових ресурсів та здатність галузі до самофінансування.

Через інформаційну закритість статистичних даних в умовах воєнного часу оцінити достовірно обсяги фінансових ресурсів, які надходять з усіх джерел на потреби фізичної культури та спорту доволі складно. Відповідно до даних, які наведені у дослідженні В. Гайдук, за період 2013-2023 рр. обсяги фінансування цієї галузі у гривневому вираженні зросли в у 2,2 рази, з 5,7 млрд грн до 12,8 млрд грн [34]. Однак як зазначає вчений, ця динаміка має переважно інфляційну вираження, оскільки у доларовому еквіваленті загальний обсяг фінансування фізичної культури та спорту за цей період скоротився з \$0,7 млрд до \$0,4 млрд, тобто зменшився на 42,9%. Частка видатків на фізичну культуру і спорт у ВВП країни знизилася з 0,37% у 2013 році до 0,20% у 2023 році, що свідчить про те, що в реальному вираженні фінансова база функціонування галузі звужується.

Якщо звернути увагу безпосередньо на динаміку надходження фінансових ресурсів на потреби фізичної культури та спорту з позабюджетних джерел, то за даними В. Гайдук, воно зазнало катастрофічного падіння з \$0,3 млрд у 2013 році до \$0,01 млрд у 2023 році, тобто на 96,3% всього за десятиліття. Особливо різкий спад такого фінансування у гривневому вираженні спостерігався у 2021 році, коли воно зменшилось до 0,1 млрд грн після кількох років коливання обсягів на рівні 2,3-2,6 млрд грн. Таке падіння, на наш погляд, можна пояснювати кількома причинами: по-перше, наслідками карантинних обмежень для протидії епідемії COVID-19, які зменшили інтерес суспільства до масових спортивних заходів, а також стимулювали розвиток альтернативних форм дозвілля в інтернет-просторі; по-друге, падіння інтересу з боку бізнес-спільноти до інвестування у спортивні проекти та заходи. На думку В. Гайдук, «бізнес не вбачає для себе

рентабельним і доцільним вкладати кошти в розвиток національної фізичної культури і спорту» [34]. Внаслідок цього питома вага альтеративних джерел фінансування фізичної культури та спорту, за даними В. Гайдук, знизилась у понад 10 разів, з 36,8% у 2013 році до всього лиш 3,13% у 2023 році (рис. 2.3).

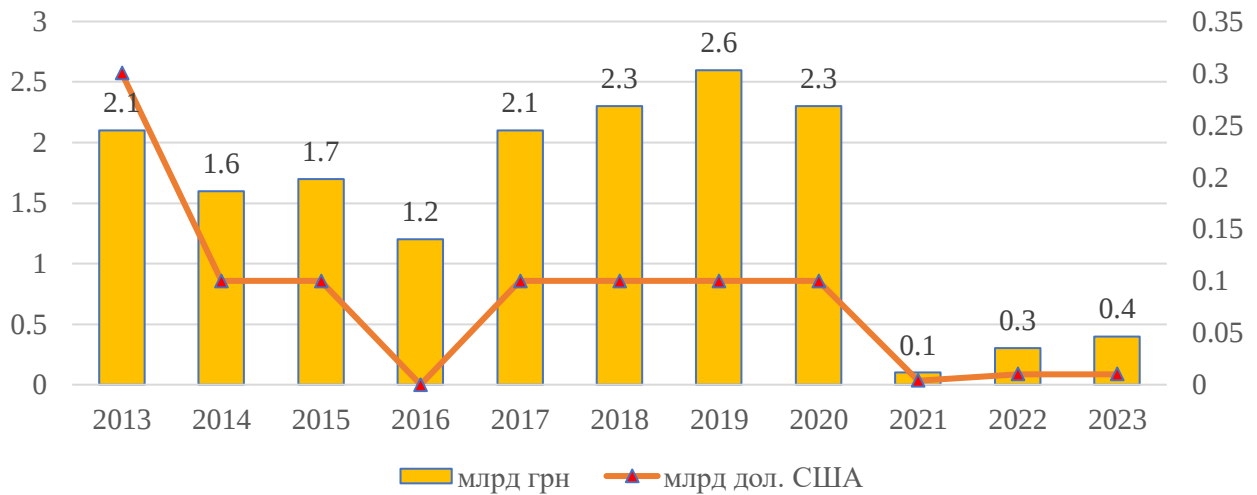

Рис. 2.3. Обсяги надходжень фінансових ресурсів з альтеративних джерел на потреби фізичної культури і спорту в Україні у 2013-2023 рр.

Джерело: побудовано за [34]

Падіння інтересу бізнес-структур до вкладання коштів у фізичну культуру і спорт можна пояснити такими чинниками: погіршенням умов ведення бізнесу внаслідок анексії Криму і початку збройної агресії на сході України, що призвело до зменшення реальних доходів підприємств, зниження їх платоспроможності та відтоку прямих інвестицій, а отже фінансових можливостей для спонсорства; відсутністю фіскальних стимулів для корпоративних спонсорів та благодійників, оскільки передбачені законодавством податкові стимули мінімальні та не мають інтересу для бізнесу. Поряд з цим, причини різкого падіння надходжень у галузь фізичної культури та спорту з альтеративних джерел пояснюється обмеженням масштабів видовищно-спортивної діяльності в умовах повномасштабної війни та відповідних безпекових ризиків. Це практично повністю заблокувало традиційні канали надходження доходів від трансляційних прав на показ спортивних подій, продажу квитків, спортивних лотерей і рекламних контрактів.

Окрему проблему становить структурна слабкість механізму спонсорства в Україні. Стратегія розвитку фізичної культури і спорту на період до 2028 року констатує, що «нестабільний та недостатній рівень фінансування з державного та місцевого бюджетів, відсутність фіскальних стимулів, глобальних спонсорів, механізму прямого державного фінансування ініціатив та спортсменів, негативно позначається на розвитку спортивного середовища» [62]. Поряд з цим, розробники Стратегії визнають, що розвиток спортивної інфраструктури не відповідає потребам держави та громадян, а тому «в цілому не дає можливості забезпечити належне функціонування механізму саморозвитку спорту» [62]. На думку В. Коновича, низькі темпи зростання фінансових потоків з додаткових джерел у галузі фізичної культури та спорту є «індикатором її незадовільного стану інституційного та правового регулювання» [45]. Для зміни ситуації у цій сфері необхідне «правове регулювання економічних принципів, що створить сприятливий інвестиційний клімат» [45] у сфері фізичної культури і спорту.

Порівнюючи показники спортивного спонсорства у міжнародному вимірі, можна усвідомити масштаби втрачених Україною можливостей. За оцінками Fortune Business Insights, глобальний ринок спортивного спонсорства є одним із найбільш динамічних сегментів маркетингових індустрій. Його обсяг у 2024 році склав \$84,08 млрд, а до 2032 року очікується зростання до \$156,14 млрд при середньорічному темпі приросту 7,9% [11]. Лише ринок спортивного спонсорства Європи у 2024 році перевищив 32 млрд євро [24]. За підрахунками інших аналітичних агентств, сегмент спортивного спонсорства оцінюється у діапазоні \$60-97 млрд залежно від методології, однак усі джерела однастайні в оцінюванні темпів його зростання на рівні 7-9% щорічно. Рушійними силами зростання спортивного спонсорства виступають цифровізація та розширення аудиторії через поточкові платформи, що підвищує вимірювану ефективність спонсорських вкладень і приваблює нових корпоративних партнерів. В Україні цей глобальний тренд фактично не реалізується, а масштаби відставання від провідних ринків щороку збільшуються.

Не менш показовою є ситуація з грантовим фінансуванням фізичної культури та спорту від міжнародних організацій та фондів. Теоретично Україна має доступ до кількох ключових грантових механізмів у сфері спорту. Зокрема, програма Erasmus+ Sport (ЄС) на 2021-2027 рр. передбачає бюджет близько 500 млн євро, з яких лише у 2025 році на реалізацію спортивних проєктів було виділено 89 млн євро [9]. Для спортивних організацій з України, яка належить до держав партнерів ЄС, доступні гранти у форматі малих партнерств (€30 000-60 000), великих партнерств (до €400 000) та грантів на заходи (до €450 000) [8]. Програми підтримки спорту в Україні в умовах воєнного часу також реалізують UNDP, Sport for Ukraine (міжнародна платформа, яка об'єднує FIFA Foundation, МПК, ENGSO та інших), а також низка двосторонніх донорів. Однак реальний рівень доступу вітчизняних спортивних організацій до грантових ресурсів досі мінімальний. Особливо ця проблема торкається малих спортивних організацій та клубів з регіонів. Причини такої ситуації мають комплексний характер, зокрема відсутність досвіду підготовки та просування грантових заявок, мовний бар'єр, нестача кваліфікованих кадрів для управління міжнародними проєктами, а також нерозвиненість партнерської взаємодії з іноземними організаціями. Як зазначає Г. Грибан, «підприємницька діяльність у цій галузі перебуває на початковій стадії свого формування і розвитку» [40], що безпосередньо впливає на здатність спортивних організацій ефективно залучати зовнішнє фінансування.

Окремим питанням оцінювання ролі позабюджетних джерел у формуванні фінансових ресурсів сфери фізичної культури та спорту є відстеження динаміки доходів від фінансово-господарської діяльності спортивних закладів та від прав інтелектуальної власності. Відповідно до ст. 47 Закону України «Про фізичну культуру і спорт» ці джерела визначені як позабюджетне фінансування. Однак на практиці переважна більшість комунальних спортивних закладів перебуває у статусі бюджетних установ з обмеженими правами щодо ведення господарської діяльності та розпорядження власними доходами. Доходи від надання платних послуг відображаються у відповідних місцевих бюджетах і використовуються виключно на цілі, затверджені кошторисом установи. Відсутність фінансової

автономії унеможливилює акумулювання власних ресурсів для реінвестування у розвиток спортивних закладів. Мінімальним в Україні залишається також ринок прав на трансляцію спортивних подій у вітчизняному спорті через низьку комерційну привабливість більшості змагань та відсутність розвинутого ринку спортивного телебачення. Зокрема, платежі телеканалів провідним спортивним клубам України у довоєнний період були на порядок меншими, ніж у країнах сусідах [74]. Враховуючи реалії воєнного часу та прогрес сусідніх держав, які поступально розвиваються у складі ЄС, цей розрив на теперішній час тільки збільшився.

Однак потрібно визнати, що надходження від фінансово-господарської діяльності отримують не тільки комунальні спортивні заклади, але й структури комерційного сегменту галузі фізичної культури та спорту. Відповідно до даних статистики, обсяги надання послуг у цій сфері характеризуються винятковою нестабільністю у розрізі років та кореспондують із ситуацією в країні. Зокрема, падіння обсягів надання таких послуг спостерігалось у 2020 році у зв'язку із введенням карантинних обмежень в Україні через епідемію коронавірусу, а в 2022 році зменшення обсягу надання фізкультурно-спортивних послуг у 2,8 рази пояснюється початком повномасштабної війни з росією. Таке зменшення об'ємів діяльності спостерігалось по усіх сегментах ринку фізкультурно-спортивних послуг, зокрема діяльності спортивних клубів, фітнес-центрів тощо (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Показники наданих фізкультурно-спортивних послуг у галузі фізичної культури та спорту в Україні у 2016-2023 рр., млрд грн

Показники	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Виробництво спортивних товарів	0,96	1,36	1,72	н.д.	1,44	1,73	н.д.	н.д.
Діяльність у сфері спорту, в т.ч.:	3,53	4,65	5,92	6,30	5,71	8,84	3,11	н.д.
Функціонування спортивних споруд	0,96	1,16	1,18	1,57	1,01	1,83	0,90	1,34
Діяльність спортивних клубів	1,06	1,83	2,73	2,22	2,32	н.д.	1,48	н.д.
Діяльність фітнес-центрів	0,63	0,84	1,05	1,41	1,50	н.д.	0,28	0,31
Інша діяльність	0,88	0,82	0,96	1,11	0,88	1,28	0,45	н.д.

Джерело: побудовано за [53]

Серйозною проблемою у контексті диверсифікації джерел фінансування фізичної культури та спорту є відсутність механізму інвестування у розвиток і популяризацію масового спорту. Попри декларації у документах стратегічного планування розвитку фізичної культури та спорту, зокрема масового спорту, реальних дієвих стимулів для такого інвестування дотепер не напрацьовано [57]. Це означає, що політика держави у сфері фізичної культури і спорту роками декларувала цю проблему як пріоритет, але системних законодавчих кроків для її вирішення зроблено не було.

Отже, оцінювання тенденцій і проблем залучення альтернативних джерел фінансового забезпечення фізичної культури і спорту в Україні свідчить про комплекс проблем, які характеризують такі ключові закономірності: по-перше, в Україні склалась аномальна монозалежність галузі фізичної культури і спорту від бюджетного фінансування, за якої частка позабюджетних коштів скоротилась за останнє десятиліття вдсятеро; по-друге, через низку причин позабюджетний сегмент фінансування фізичної культури та спорту зазнав не поступового скорочення, а обвального падіння до майже повного зникнення; по-третє, ця тенденція має у своїй основі вади інституційного середовища, а саме відсутність податкових стимулів для спонсорства, нерозвиненість індустрії спортивного телебачення, обмеженість фінансової автономії комунальних закладів спорту та слабкий інституційний потенціал спортивних організацій для залучення грантів. Подолання цих проблем потребує системних реформ у правовому та фінансово-інституційному середовищі галузі.

Розділ 3

ПЕРСПЕКТИВИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ТА СПОРТУ В УКРАЇНІ В УМОВАХ НЕСТАБІЛЬНОСТІ ТА ВОЄННИХ РИЗИКІВ

3.1. Зарубіжний досвід фінансової підтримки фізичної культури і спорту

Вирішення наукової проблеми пошуку шляхів вдосконалення фінансового забезпечення фізичної культури і спорту в Україні серед іншого потребує також вивчення зарубіжного досвіду, що може вказати на перспективні інструменти та канали залучення фінансових ресурсів для потреб цієї сфери. Провідні держави виробили різноманітні моделі фінансової підтримки галузі, які відрізняються за роллю держави, структурою джерел надходжень та рівнем залучення приватного сектора до фінансування суспільно важливих спортивних проєктів.

У науковій літературі прийнято виокремлювати кілька базових моделей фінансування спорту залежно від співвідношення державного та приватного фінансування. В. Андрефф та С. Шиманські у фундаментальній науковій праці з економіки спорту описують «європейську модель спортивного фінансування». На відміну від американської моделі фінансування спорту, ця модель глибоко вкорінена у споживчих витратах домогосподарств і значній ролі місцевих органів влади. Особливість європейської моделі полягає у помітно більшому значенні публічного фінансування спортивних заходів, внаслідок чого приватні джерела фінансування спорту у європейських державах мають значно меншу вагу, ніж у Північній Америці [2]. Протилежністю є «американська модель», де провідна роль належить приватному капіталу, спонсорству, трансляційним правам і комерційним лігам, а держава відіграє мінімальну пряму участь у покритті витрат на розвиток фізичної культури та спорту.

Між цими протилежними моделями фінансування фізичної культури та спорту представлені різноманітні змішані моделі фінансування, які поєднують бюджетне фінансування програм фізкультурно-спортивного спрямування з механізмами цільового перерозподілу доходів від гральних операторів, лотерей та приватних джерел. Порівнюючи різні системи фінансування фізкультури та спорту, П. Даунворд, А. Доусон та Т. Дейонге [7] систематизують різні підходи до залучення фінансових ресурсів у різних інституційних умовах і доходять висновку, що ефективність фінансування цієї сфери залежить не лише від обсягу ресурсів, а також від інституційного устрою розподілу ресурсів, прозорості механізмів фінансування та залученості громадських організацій до контролю за використанням коштів.

Серед системних моделей фінансового забезпечення фізичної культури та спорту з точки зору залучення позабюджетних коштів виділяється британська модель. З 1994 року у Великобританії запрацювала Національна лотерея, частина доходів від її проведення цілеспрямовано спрямовується на розвиток спорту через спеціалізовані агентства UK Sport та Sport England. За даними Sport England, щороку організація інвестує у підтримку масового спорту і фізичної активності понад 250 млн фунтів стерлінгів коштів, які надходять від проведення Національної лотереї та у формі урядових асигнувань [22]. За чверть століття дії цього механізму з коштів Національної лотереї було профінансовано понад 100 тис. проєктів масового спорту на суму понад 5,7 млрд фунтів стерлінгів [21]. Натомість, UK Sport орієнтована на підтримку спорту вищих досягнень. Це агентство фінансує безпосередньо підготовку атлетів, а також управлінські структури різних видів спорту. За підрахунками, UK Sport у чотирирічному олімпійському циклі інвестує в олімпійські та паралімпійські види спорту близько 345 млн фунтів стерлінгів [27]. Важливою рисою британської моделі є механізм співфінансування (match funding). Він передбачає, що у випадку, якщо ініційований громадою спортивний проєкт збирає певну частку необхідної суми через краудфандинг чи власні джерела, агентство UK Sport покриває решту бюджету. Таким чином держава стимулює ініціативу місцевих громад та знижує

залежність політики місцевих органів влади у сфері спорту від прямих дотацій з бюджетів вищого рівня.

Принципово інша модель мобілізації позабюджетних коштів реалізована у Франції, де в її основу покладено механізм цільових фіскальних відрахувань. Починаючи з 1979 року у Франції діяв Національний фонд розвитку спорту (FNDS), джерелом формування якого слугували прямі відрахування від доходів лотерейного оператора Française des Jeux (спочатку у розмірі 2% від надходжень, пізніше ставка була підвищена до 2,9%) [10]. Ключовою новацією у фінансовому забезпеченні фізкультури та спорту стало запровадження у 1999 році так званої «taxe Buffet», тобто внеску у розмірі 5% від сум угод про трансляційні права на спортивні змагання. В основу цієї ініціативи було покладено принцип «спорт фінансує спорт», відповідно до якого доходи від комерційного і професійного спорту, насамперед від телебачення, частково перерозподіляються на підтримку заходів масового та аматорського спорту [5]. У 2019 році CNDS реорганізовано в Агентство національного спорту (ANS) із включенням представників держави, спортивного руху і бізнесу. Сукупний бюджет ANS у 2019 році склав 284 млн євро, з яких 146 млн євро забезпечили три види цільових відрахувань, а саме від лотереї (72 млн євро), телетрансляційних прав (40 млн євро) та спортивних ставок (34 млн євро) [1]. Французька модель фінансової підтримки фізичної культури та спорту наочно демонструє, що ця сфера може отримувати належне фінансування через фіскальні механізми без прямого збільшення бюджетних видатків.

Особливий інтерес становить скандинавська модель фінансування спорту, насамперед досвід Норвегії. Політика держави щодо спорту у цій країні має у своїй основі принцип розподілу праці за схемою «державою фінансується – громадські організації здійснюють діяльність». Ключовим джерелом фінансової підтримки спортивних ініціатив є доходи державного лотерейного оператора Norsk Tipping, який спрямовує на розвиток спорту 64% свого прибутку. Ці кошти надходять у розпорядження Норвезького олімпійського і паралімпійського комітетів, які таким чином щорічно формують бюджет на рівні близько 400 млн дол. США

[16]. Як зазначають Е. Скілле та Р. Сефвенбом, завдяки прийняттю Закону про азартні ігри та заснуванню Національного грального агентства, доходи від цієї діяльності надходять на розвиток спорту. Важливо, що ці кошти не враховуються у доходах державного бюджету Норвегії та не є предметом політичних торгів у парламенті [20]. Завдяки цьому забезпечується стабільність та захищеність фінансування спорту у Норвегії від кон'юнктурних змін пріоритетів політичних сил. Цю позицію поділяють Н. Бергсгورد та Й. Норберг, на думку яких «використання лотерейних доходів для фінансування спорту є головним чинником, який пояснює взаємну залежність між добровільними спортивними організаціями та політичною системою» [3]. Подібний підхід реалізований також в інших країнах Скандинавії, зокрема у Фінляндії. Фінська національна лотерея відіграє провідну роль як джерело фінансування програм та проєктів у сфері фізичної культури та спорту, спрямовуючи на них близько 25% свого прибутку. Ці кошти надходять на потреби спорту через прямі гранти спортивним організаціям або через трансфери до Міністерства освіти і культури [25].

Оригінальна система корпоративного фінансування спорту через механізм ТАО (Társasági adó – корпоративний податок) функціонує в Угорщині. З 2011 року угорські компанії отримали право спрямовувати частину своїх зобов'язань з корпоративного податку безпосередньо на підтримку спортивних клубів та федерацій, отримуючи натомість чисту економію на податках у розмірі 2,25% від суми спонсорства [18]. Ця схема поширюється на шість видів спорту – футбол, гандбол, баскетбол, водне поло, хокей із шайбою та волейбол. За 2011-2021 рр. в рамках цієї програми спортивні клуби та федерації Угорщини завдяки механізму ТАО отримали загалом 923 млрд форинтів (близько 2,49 млрд євро) [14]. Особливість угорської моделі полягає в тому, що спонсорський внесок фактично заміщає частину корпоративного податкового зобов'язання і не впливає на ключові фінансові показники компанії, що робить його привабливим для бізнесу. Ця модель перетворює систему корпоративного оподаткування на інструмент фінансування спорту без збільшення видатків бюджету. Разом з тим, на думку експертів Transparency International Hungary, угорська модель корпоративного

фінансування спорту містить корупційні ризики через концентрацію коштів і низьку прозорість розподілу ТАО-ресурсів [26], що виступає застереженням при обговоренні можливостей адаптації цього механізму до умов України.

Поряд із фіскальними схемами фінансового забезпечення сфери фізичної культури та спорту, у розвинених країнах помітне значення мають такі канали залучення фінансових ресурсів для її розвитку, як меценатство та корпоративна соціальна відповідальність. Приватні корпорації підтримують спортивні проєкти та ініціативи у межах своїх КСВ-стратегій. Активність бізнес-сектору у наданні фінансової підтримки спорту залежить від наявності фіскальних стимулів. Так, у країнах, де спонсорство спортивних організацій надає право на податкові знижки та відрахування рівень корпоративного фінансування спорту значно вищий. Як зазначають Л. Яблонська і Т. Кропивницька, для сприяння активності бізнесу у фінансовому забезпеченні спорту Рада ЄС рекомендує країнам членам вводити у власне законодавство норми щодо пільгового оподаткування фірм-спонсорів спорту, а також легалізації доходів від лотерейної діяльності для їх спрямування на потреби масового спорту і проєктів щодо спорту вищих досягнень [73].

Серед інноваційних інструментів фінансування фізкультури і спорту, які набувають у світовій практиці дедалі більшого поширення, особливої уваги заслуговують соціальні облігації. Вони передбачають, що приватний інвестор авансово фінансує спортивну або фізкультурно-оздоровчу програму, а орган публічної влади відшкодовує вкладені кошти (разом із винагородою) лише за умови досягнення заздалегідь визначених соціальних результатів. У випадку, якщо цільова програма не виконала поставлених цілей, то фінансові ризики несе інвестор, а не платник податків. Першим практичним прикладом застосування соціальних облігацій безпосередньо у сфері спорту стала британська програма «Chances». Відповідно до неї, приватна компанія Big Issue Invest надала авансове фінансування у розмірі 1,25 млн фунтів стерлінгів для спортивно-соціальних заходів із молоддю, а місцеві органи влади здійснювали виплати виключно за підтверджені соціальні результати, такі як зниження рівня правопорушень та зростання залученості молоді до регулярних занять фізичною культурою.

Перевага цього інструменту фінансування полягає у тому, що він органічно поєднує приватний капітал із суспільними цілями, стимулює організаторів спортивних програм до досягнення реального, а не формального результату та суттєво знижує фінансове навантаження на бюджет. Для України запровадження механізму соціальних облігацій у сфері дитячо-юнацького спорту могло б стати дієвим способом залучення інституційних інвесторів до фінансування соціально значущих спортивних програм.

Новим інструментом небюджетного фінансування, який розвивається у спорті вищих досягнень, є фан-токени. Вони являють собою цифрові активи на основі технології блокчейн, які випускають спортивні клуби через спеціалізовані платформи. Придбання фан-токенів надає власникам право участі у клубних опитуваннях щодо окремих управлінських рішень, доступ до ексклюзивного контенту та різноманітних привілеїв для уболівальників. Для спортивних клубів фан-токени виступають додатковим джерелом фінансування їхніх потреб. Серед піонерів цього ринку – футбольні клуби Barcelona, Paris Saint-Germain, Juventus, Manchester City та команди Формули-1. Глобальна капіталізація ринку фан-токенів, за різними оцінками, перевищує 400 млн доларів США. Попри те, що цей інструмент поки залишається прерогативою великих клубів із розвиненою міжнародною фанбазою, його поява засвідчує нову логіку фінансування спорту, за якої уболівальники перетворюються на активних учасників фінансової моделі спортивного клубу, а цифрові технології відкривають можливості залучення мікроінвестицій від великої кількості людей з усього світу.

Узагальнюючи зарубіжний досвід фінансового забезпечення фізичної культури та спорту, можна виокремити кілька перспективних інструментів, які могли б бути впроваджені у вітчизняну практику, зокрема: цільові відрахування від лотерейних та гральних операторів на фінансування спорту (за британсько-норвезько-фінським досвідом); податок на трансляційні права спортивних змагань на підтримку масового спорту (французький механізм «taxe Buffet»); система корпоративних податкових пільг для спонсорів спортивних клубів і організацій за досвідом Угорщини. Незважаючи на активний розвиток в Україні

індустрії азартних ігор, зокрема спортивних ставок, пряма кореспонденція між обсягами цього ринку та фінансуванням заходів у сфері фізичної культури та спорту немає. Надходження від лотерей спрямовуються до загального фонду бюджету і «розмиваються» з іншими джерелами його формування без певного цільового призначення. Між тим, як зазначає І. Гасюк, «діяльність з випуску та проведення державних спортивних лотерей є одним з головних джерел ресурсів для розвитку спорту в багатьох країнах Європи» [35]. Усунення цієї прогалини є одним із першочергових завдань реформування механізму фінансування галузі.

3.2. Перспективи вдосконалення фінансового забезпечення фізичної культури і спорту в Україні в умовах сучасних викликів

Система фінансового забезпечення фізичної культури і спорту в Україні зазнає безпрецедентного тиску внаслідок повномасштабної збройної агресії Росії. За даними Міністерства молоді та спорту України, представленими на зустрічі EPAS у травні 2025 року, 734 спортивні об'єкти було пошкоджено або повністю зруйновано внаслідок бойових дій [12]. Проблеми руйнування об'єктів спортивної інфраструктури, еміграції спортсменів та тренерів накладаються на хронічні структурні вади вітчизняної моделі фінансування фізичної культури та спорту. За зведеними даними Мінмолодьспорту за 2024 рік, держава покриває з державного бюджету лише 41% загальних видатків на фінансування спорту, тоді як 59% коштів галузі припадає на обласні та бюджети місцевого самоврядування. У функціональному вимірі бюджетне фінансування спрямовувалось на потреби спортивних шкіл (33%), розвиток спорту вищих досягнень (30%), а також утримання і розвиток спортивної інфраструктури (33%). Водночас, на заходи із масової фізичної активності громадян надходить всього 1,3% від загальних видатків бюджетів на потреби фізичної культури і спорту [19]. Така структура бюджетного фінансування галузі свідчить про зміщення ваги у розподілі коштів на користь професійного спорту, що ставить під сумнів можливості досягнення

цільових орієнтирів розвитку цієї сфери, які передбачають залучення до фізичної активності понад 30% населення на період до 2028 року. Однак, умови воєнного часу та майбутньої післявоєнної відбудови країни відкривають унікальне «вікно можливостей» для трансформації системи фінансового забезпечення галузі на нових засадах.

Першочергової уваги потребує пошук шляхів підвищення ефективності бюджетного фінансування фізичної культури і спорту, зокрема через повноцінне запровадження програмно-цільового методу. Водночас, як зазначає Я. Ястреб, фінансування фізичної культури і спорту в Україні характеризується «надмірною залежністю від бюджетних коштів при їхньому недостатньому обсязі та низькій ефективності», не менш нагальним питанням в умовах кризи є залучення коштів з альтернативних джерел [75]. Тобто, при актуальності питання ефективності використання коштів, які держава спрямовує на потреби фізичної культури та спорту, доводиться констатувати «хронічне» недофінансування цієї сфери, яке з початком масштабної війни тільки загострилось. Тому поряд із нарощуванням обсягів фінансування фізичної культури та спорту, важливо більш предметно підходити до застосування програмно-цільового методу їхнього використання. Так, потребує доповнення методика оцінювання результативності бюджетних програм у сфері фізичного виховання та спорту через введення таких показників, як частка населення, охопленого регулярними заняттями фізичною активністю, в тому числі у розрізі демографічних та соціальних груп населення, кількість підготовлених атлетів резервного спорту та інших, які дають можливість ввести елементи гендерного та інклюзивного бюджетування у практику виконання цих програм. Окремі прецеденти застосування такого підходу до складання цільових та бюджетних програм уже є. Зокрема, Державна цільова соціальна програма розвитку фізичної культури і спорту на період до 2030 року визначає згадуваний орієнтир щодо рівня залучення громадян до фізичної активності. Виконання цих показників має бути предметом публічного звіту і умовою отримання подальших бюджетних асигнувань [55].

У контексті підвищення ефективності бюджетного фінансування фізичної культури і спорту актуальним залишається питання трансформації підходів до утримання мережі дитячо-юнацьких спортивних шкіл. У вітчизняній практиці використано витратну модель, за якої основна частина коштів спрямовується на забезпечення функціонування закладів, зокрема оплату комунальних послуг та мінімальних заробітних плат, тоді як фінансування безпосередньої спортивної діяльності залишається обмеженим. Такий підхід руйнує стимули до підвищення якості підготовки спортсменів і розширення охоплення дітей заняттями спортом. У цьому контексті доцільно перейти до моделі «гроші ходять за дитиною», яка передбачає фінансування не закладу як інституції, а фактично наданої послуги. Запровадження елементів ваучерного фінансування у поєднанні з системою КРІ ефективності діяльності спортивних шкіл (кількість залучених дітей, результати участі у змаганнях, рівень збереження контингенту) дозволить переорієнтувати бюджетні видатки з утримання інфраструктури на досягнення конкретних результатів.

Важливим аспектом ефективності бюджетних видатків на фізкультуру та спорт є недостатня прозорість та об'єктивність у розподілі фінансових ресурсів між видами спорту та спортивними організаціями. У сучасних умовах цей процес позначений недостатнім рівнем формалізації критеріїв розподілу фінансування, що створює передумови для суб'єктивізації розподільчих процесів у цій сфері. На наш погляд, вирішити проблему об'єктивності розподілу бюджетних коштів на фізкультуру і спорт може поглиблення його цифровізації із впровадженням автоматизованої схеми планування обсягів фінансування відповідно до переліку результативних показників. До них доцільно зарахувати кількість здобутих медалей чи нагород на змаганнях різного рівня, показник масовості окремих видів спорту, їхньої територіальної представленості та ін. Це дасть можливість до аналітично обґрунтованого розподілу бюджетних коштів на фізкультуру і спорт, підвищити ефективність їхнього використання.

Вирішення потребує проблема регіональної диференціації фінансування фізичної культури і спорту в умовах децентралізації. Передача значної частини

повноважень щодо фінансування спортивної інфраструктури до територіальних громад призвела до посилення нерівності доступу до фізкультурно-спортивних послуг, коли фінансово спроможні громади мають можливість розвивати мережу спортивних закладів, а менш забезпечені громади змушені скорочувати витрати або навіть ліквідовувати спортивні школи. У таких умовах виникає необхідність запровадження інструментів вирівнювання, наприклад субвенцій на розвиток спортивної інфраструктури у сільських, прифронтових та деокупованих територіях. Такий підхід дозволить забезпечити мінімально необхідний рівень доступності фізкультурно-спортивних послуг незалежно від місця проживання населення, сприятиме збереженню кадрового і матеріального потенціалу галузі.

При вирішенні проблем бюджетного фінансування фізичної культури та спорту важливо забезпечити поступальну диверсифікацію джерел фінансування спортивних ініціатив. У цьому контексті найбільші перспективи, на наш погляд, мають впровадження цільових відрахувань від доходів операторів ігрового бізнесу, використання потенціалу публічно-приватного партнерства, залучення грантової підтримки та інші канали залучення фінансових ресурсів у галузь. Так, подібно до багатьох країн Європи, потребує реальної реалізації норма ст. 47 Закону України «Про фізичну культуру і спорт», яка визначає доходи від лотерей у ролі одного із джерел фінансування спорту. В перспективі доцільно розглянути можливості щодо впровадження цільових відрахувань від трансляційних прав на спортивні змагання за французькою моделлю «*taxe Buffet*», а також часткове спрямування на потреби розвитку фізичної культури і спорту платежів акцизного податку з алкогольної і тютюнової продукції. Остання пропозиція раціональна з точки зору впливу на суспільне здоров'я, коли шкідливі для людини товари мають фінансувати заходи з його зміцнення і популяризації фізичної активності.

Для підвищення рівня самофінансування спортивної інфраструктури слід розширити можливості закладів фізичної культури та спорту щодо самостійного отримання доходів від надання платних послуг. Більшість закладів комунальної форми власності перебуває у статусі бюджетних установ з обмеженими правами щодо господарської діяльності. Перехід до моделі некомерційного комунального

підприємства з ширшою фінансовою автономією дозволяє закладам активніше надавати платні послуги, здавати інфраструктуру в оренду у неробочий час, залучати спонсорів для оформлення окремих приміщень тощо. Незважаючи на те, що у вересні 2025 року парламент розширив можливості об'єктів спортивної інфраструктури надавати платні послуги [33], також можливістю скористались тільки незначна частина закладів спортивного призначення. Масштабування цієї практики є важливим завданням у контексті диверсифікації джерел фінансових ресурсів для розвитку галузі фізичної культури та спорту.

Системними бар'єрами характеризується використання спонсорства як каналу залучення ресурсів для розвитку малих і середніх закладів фізичної культури і спорту. На сьогодні і так обмежена вітчизняна практика спонсорства зосереджена переважно на відомих професійних клубах і великих федераціях, тоді як мережа дитячо-юнацьких спортивних шкіл, клубів за місцем проживання, фізкультурно-оздоровчих центрів майже позбавлена доступу до корпоративних ресурсів. У цьому контексті доцільно підтримувати впровадження концепції «титульного спонсорства» малих спортивних закладів, за якою місцевий бренд чи підприємство набувають права надати своє ім'я спортивному майданчику, залу або школі в обмін на середньо- або довгострокову підтримку їх розвитку. Подібна практика поширена у розвинених країнах, зокрема у Нідерландах та Великобританії. Поряд з цим, як зазначає В. Конович, для залучення бізнесу до фінансування фізичної культури і спорту необхідне «відповідне нормативно-правове регулювання економічних принципів, що створюватиме сприятливий інвестиційний клімат» [45]. Зокрема, впровадження системи податкових пільг для спонсорів малих спортивних закладів, таких як дозвіл враховувати спонсорські внески при зменшенні об'єкту оподаткування з податку на прибуток, могло б дати поштовх для активізації корпоративної підтримки галузі на місцевому рівні, наближаючи спонсорів до конкретних спільнот.

Відбудова зруйнованої воєнними діями інфраструктури та спорудження нових об'єктів спортивного призначення потребує значного обсягу ресурсів, які в повністю виділити з бюджету неможливо. Тому перспективним інструментом

фінансування таких проєктів може стати публічно-приватне партнерство (ППП). В. Горюнов та І. Приходько зазначають, що для відродження спортивної галузі України потрібні «системні реформи, диверсифікація джерел фінансування (через залучення міжнародної допомоги, публічно-приватного партнерства та приватних інвестицій), а також інноваційні підходи» [12]. В умовах обмежених бюджетних ресурсів PPP дозволяє залучити приватний капітал до будівництва, реконструкції та управління спортивними об'єктами на умовах розподілу ризиків, витрат і доходів між державним і приватним партнерами. Типові моделі ДПП у галузі спорту передбачають концесію (приватний оператор будує і управляє об'єктом, повертаючи його державі після закінчення строку), Build-Operate-Transfer (BOT), а також спільні підприємства. Але на думку С. Федченко, при усіх перевагах PPP його активізація у сфері фізичної культури і спорту потребує прийняття стандартизованих контрактних форм для спортивної галузі та їхнього методичного супроводу Мінмолодьспортом [65].

З початком повномасштабної війни в Україні активізувались грантові механізми фінансування суспільних потреб, в тому числі для реалізації проєктів спортивного спрямування. Так, платформа Sport for Ukraine об'єднує провідні міжнародні спортивні організації (FIFA Foundation, МПК, ENGSO, Special Olympics та ін.), які підтримують реалізацію проєктів відновлення спортивної інфраструктури і розвитку спортивних програм в Україні [23]. Наприклад, UNDP за фінансової підтримки уряду Іспанії та у партнерстві з Мінмолодьспортом реалізує в Україні програму адаптивних видів спорту для осіб, які постраждали внаслідок бойових дій [28]. Однак через нестачу інституційного потенціалу системний доступ закладів фізкультури і спорту до грантового фінансування залишається обмеженим. Ця проблема особливо актуальна для малих інституцій зі сфери масового спорту. На наш погляд, для її вирішення доцільно розглянути можливість створення спеціалізованого гранто-координаційного підрозділу при Міністерстві молоді та спорті або Агентстві відновлення. Повноваження цієї структури мають передбачати наступне: ведення реєстру доступних грантових програм (EU4Sport, Erasmus+ Sport, Council of Europe, спортивні федерації);

підготовка методичних матеріалів та навчання регіональних органів управління спортом роботі з міжнародними донорами; контроль якості та звітності за реалізованими проєктами.

Важливим цифровим ресурсом для системного документування руйнувань і координації відновлення в Україні є платформа ONOVA GIS HUB, яка містить актуальну карту пошкоджених спортивних об'єктів усіх регіонів країни. Вона розроблена за участю Мінмолодьспорту та Міністерства розвитку громад та територій [17]. Цифровий реєстр ONOVA GIS HUB може використовуватись не тільки для координації проєктів відновлення, але й для забезпечення контролю та підзвітності, прозорості при управлінні донорськими коштами. За існуючих бюджетних обмежень важливо дотримуватись вимог щодо відкритості даних про виконання бюджетних програм, проведення публічного аудиту результативності видатків та електронного моніторингу цільового використання субвенцій. Це дасть можливість зберегти високий рівень довіри донорів до України та відкрити перспективи нарощування обсягів грантового фінансування проєктів у сфері фізичної культури та спорту.

При відновленні спортивної інфраструктури, яка зазнала руйнування від бойових дій, а також спорудженні нових об'єктів спортивного призначення важливо дотримуватись філософії build back better («будувати краще, ніж було»). Як зазначають В. Горюнов та І. Ніколайчук, «відновлення спортивних об'єктів до довоєнних стандартів недостатньо і лише увічніть існуючі проблеми» [12]. Таке відновлення спортивної інфраструктури має здійснюватись відповідно до філософії сталого, інклюзивного і технологічного розвитку [29] із дотриманням низки принципів:

- екологічної сталості, тобто проєктування енергоефективних будівель, використання відновлювальної енергетики (сонячні панелі на дахах спортивних залів), застосування екологічно сертифікованих будівельних матеріалів, а також зменшення вуглецевого сліду об'єктів відповідно до стандартів ЄС;

- інклюзивності й доступності, який передбачає «безбар'єрний дизайн» будівель та споруд з урахуванням специфіки всіх категорій населення, в тому

числі осіб з інвалідністю, що особливо важливо у зв'язку зі зростанням кількості ветеранів і цивільних осіб з бойовими травмами. Як слушно зазначають фахівці UNDP Ukraine, «безбар'єрна Україна – це не просто пандуси та доступна для усіх інфраструктура, це забезпечення того, щоб кожна людина мала доступ до роботи, освіти та занять спортом» [28]. У контексті реалізації цього принципу важливо враховувати вимоги до адаптивного спорту, які передбачені у законодавстві, але складно реалізуються на практиці;

– мультифункціональності, який передбачає проєктування спортивних об'єктів як багатофункціональних комплексів, здатних поєднувати спортивні, культурні, освітні та рекреаційні функції. Завдяки цьому можна максимізувати завантаженість і забезпечити стійкість моделі господарювання такого об'єкта. Також важливо поглиблювати рівень цифровізації спортивної інфраструктури через використання «розумних» систем управління енергоспоживанням, онлайн-бронювання, електронного обліку відвідувачів тощо. Цифрові технології дають можливість підвищити ефективність і прозорість управління об'єктами спорту, забезпечити їхню життєздатність в складних умовах сьогодення [4].

Отже, перспективи вдосконалення фінансового забезпечення фізичної культури і спорту в Україні в умовах сучасних викликів пов'язані з системним реформуванням за кількома пов'язаними векторами, які передбачають не тільки підвищення ефективності бюджетних видатків на фізичну культуру і спорт, але й диверсифікацію джерел їхнього фінансування з використанням інноваційних інструментів, а також відбудову спортивної інфраструктури на принципах «build back better». Інвестиції у цю сферу варто розглядати як стратегічні довгострокові вкладення держави у людський капітал, психологічну реабілітацію і відновлення національного духу українців.

ВИСНОВКИ

Фізична культура і спорт є важливою детермінантою суспільного розвитку, яка реалізує оздоровчу, соціально-інтеграційну, освітньо-виховну, патріотичну та економічну функції. Сукупний суспільний ефект від розвиненої системи фізичної культури і спорту суттєво перевищує індивідуальні вигоди конкретних учасників, що теоретично обґрунтовує необхідність участі держави у їхньому фінансовому забезпеченні. Ринковий механізм не здатний забезпечити оптимальних обсягів продукування фізкультурно-спортивних послуг, їхньої доступності для всіх верств населення, а також сталості функціонування некомерційних закладів фізкультурно-спортивного призначення. Результати виконаного дослідження дають підстави сформулювати нижчеподані висновки.

Фінансове забезпечення фізичної культури і спорту постає складною динамічною системою, яка поєднує бюджетні ресурси, власні доходи закладів та альтернативні джерела. Механізм фінансового забезпечення реалізується через форми кошторисного, цільового програмного та інвестиційного фінансування, а також через інструменти прямої та непрямої підтримки – видатки бюджету, дотації, субвенції, фіскальні пільги та механізми співфінансування. Держава може стимулювати залучення позабюджетних ресурсів шляхом зменшення податкового навантаження на підприємства, які здійснюють спонсорську або благодійну діяльність у цій сфері, або ж шляхом спрямування частини доходів від окремих видів діяльності, таких як лотереї чи ігровий бізнес, на фінансування спортивних програм. Важливим інструментом виступає надання пільгових кредитів та цільових інвестицій у розвиток спортивної інфраструктури. Попри формальне визнання у чинній правовій базі альтернативних джерел фінансового забезпечення фізичної культури та спорту, визначальну роль у фінансуванні галузі відіграють бюджетні ресурси, що зумовлює необхідність ефективного управління відповідними видатками.

Нормативно-правове та інституційне забезпечення фінансування фізичної культури і спорту ґрунтується на трирівневій системі документів: Конституція і базові кодекси, профільне законодавство і документи стратегічного планування.

Основним правовим актом стратегічного планування розвитку фізкультури і спорту на сьогодні є схвалена урядом Стратегія розвитку на період до 2028 року, очікуваним результатом реалізації якої має стати охоплення регулярною фізичною активністю або спортом не менше 30% населення України. Ключове оновленням правової бази стосовно фінансового забезпечення галузі полягає у прийнятті у 2025 році Державної цільової соціальної програми розвитку фізичної культури і спорту на період до 2030 року з орієнтовним обсягом фінансування понад 96,5 млрд грн. Інституційна система управління фізкультурно-спортивною сферою та її фінансуванням побудована за ієрархічним підходом і охоплює Мінмолодьспорт як головного розпорядника коштів, НОК, Паралімпійський комітет, органи місцевого самоврядування, спортивні федерації та контрольно-наглядові органи.

Бюджетне фінансування фізичної культури і спорту в Україні відзначене високим ступенем нестабільності, в основі чого лежить дія таких чинників, як циклічність олімпійського календаря і реакція на воєнні виклики. У 2022-2023 рр. загальний обсяг видатків скоротився на третину щодо довоєнного рівня, тоді як у 2024 році відбулось стрибкоподібне зростання видатків, пов'язане з проведенням Олімпійських ігор у Парижі. Парадоксально, але рівень виконання бюджетних призначень в умовах масштабної війни підвищився до 93-95%, що стало наслідком перегляду складу бюджетних програм і концентрації ресурсів бюджету на найбільш вагомих із них. Розподіл видатків на фізичну культуру і спорт у розрізі державного та місцевих бюджетів відповідає функціональному підходу, за якого держава переважно фінансує спорт вищих досягнень, а місцеві бюджети фокусують увагу на фінансуванні програм фізкультури та масового спорту. Помітною зміною структури бюджетного фінансування фізкультури і спорту з державного бюджету в умовах війни стала ліквідація субвенції місцевим бюджетам на розвиток спортивної інфраструктури. Ліквідація цієї програми у той час, коли понад 700 об'єктів спорту пошкоджено чи зруйновано, виглядає як рішення вимушене, але болісне для територіальних громад. Воно означає, що розбудова і відновлення спортивної інфраструктури на місцях покладається на відповідальність місцевих бюджетів, або на міжнародних донорів.

Аналіз структури видатків державного бюджету на фізичну культуру і спорт засвідчує концентрацію ресурсів на підтримці спорту вищих досягнень і підготовці збірних (понад 60% загальних видатків), натомість масовий спорт залишається практично виключною відповідальністю місцевих бюджетів. Різкі циклічні коливання видатків на паралімпійську підготовку між олімпійськими і неолімпійськими роками сягають десятка разів, що свідчить про відсутність системного підходу у фінансуванні спорту. Тобто, держава фактично фінансує участь спортсменів у змаганнях, а не їхню підготовку. На рівні Золочівської міської громади понад 80% видатків поглинає утримання ДЮСШ, тоді як програми масового спорту і змагальна діяльність отримують залишкові ресурси.

Позабюджетне фінансування фізичної культури і спорту в Україні зазнало обвального скорочення за останнє десятиліття, коли з майже 37% у загальній структурі фінансування у 2013 році показник знизився до 3,13% у 2023 році. У доларовому еквіваленті скорочення приватних джерел фінансування фізичної культури та спорту сягнуло 96,3%. Таке відставання виглядає колосальним на фоні обсягів глобального ринку спортивного спонсорства, які у 2024 році сягнули \$84 млрд та 500 млн євро грантових коштів Erasmus+ Sport на 2021-2027 pp., доступних для залучення вітчизняними спортивними організаціями. Причинами такої ситуації є відсутність податкових стимулів для спонсорів, нерозвиненість ринку телетрансляційних прав, обмеження фінансової автономії комунальних спортивних закладів, а також слабкий інституційний потенціал для залучення міжнародних грантів.

Зарубіжний досвід демонструє кілька ефективних моделей небюджетного фінансування, придатних для адаптації в Україні. Зокрема, у Великобританії спеціальні структури Sport England і UK Sport отримують щорічно понад £250 млн від Національної лотереї для підтримки масового спорту. У Франції діє механізм «taxe Buffet», який передбачає спрямування 5% від угод про права на трансляцію спортивних подій на розвиток професійного спорту. Такий підхід реалізує принцип «спорт фінансує спорт». У Норвегії лотерейний оператор Norsk Tipping спрямовує на розвиток фізичної культури і спорту 64% власних доходів, причому ці кошти не враховуються у державному бюджеті, а отже захищені від змін

політичної кон'юнктури. Угорщина через механізм ТАО залучила для спортивних клубів від корпоративних спонсорів за період 2011-2021 рр. близько 2,5 млрд євро завдяки дозволу компаніям замінювати частину корпоративного податку спонсорськими внесками у спорт. Враховуючи обмеженість бюджетних ресурсів в Україні використання цих джерел альтернативного фінансування фізичної культури та спорту з адаптацією до вітчизняних умов має перспективи у воєнний період та час післявоєнного відновлення.

Перспективи вдосконалення фінансового забезпечення фізичної культури і спорту в Україні охоплюють кілька ключових напрямів. У сфері бюджетного фінансування перспективи вдосконалення бюджетного фінансування фізичної культури та спорту мають передбачати підвищення ефективності використання коштів через розвиток практики програмно-цільового виконання бюджетів із вимірюваними індикаторами бюджетних програм, а також повернення субвенцій на розвиток спортивну інфраструктуру, впровадження мінімальних нормативів видатків місцевих бюджетів на галузь. Щодо диверсифікації джерел фінансових ресурсів для потреб фізичної культури і спорту, то вони можуть передбачати запровадження цільових відрахувань від доходів операторів азартних ігор, від трансляційних прав при демонстрації спортивних подій, розвиток механізму титульного спонсорства малих закладів із відповідними податковими стимулами для спонсорів, розширення фінансової автономії комунальних закладів. У царині відбудови спортивної інфраструктури значні перспективи має схема публічно-приватного партнерства, а також залучення міжнародних грантів при дотриманні принципів «build back better» відновлення фізкультурно-спортивних об'єктів (енергоефективність, безбар'єрність та інклюзивність, мультифункціональність і цифровізація).

Реалізація комплексу запропонованих заходів потребує консолідованих зусиль органів публічної влади, бізнесу та громадянського суспільства і має стати складовою стратегічного курсу на післявоєнне відновлення України. Фінансове забезпечення фізичної культури і спорту необхідно розглядати не як витрати чи благодійність, а як стратегічні інвестиції у здоров'я нації, розвиток людського капіталу та згуртованості суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Agence Nationale du Sport. Financement et gouvernance. Sports Management School. URL: <https://www.sportsmanagementschool.fr/blog-sms/l-agence-nationale-du-sport-qui-finance-et-qui-gouverne> (дата звернення: 20.04.2026).
2. Andreff W. Sport and financing. In: Andreff W., Szymanski S. (eds.). *Handbook on the Economics of Sport*. Cheltenham: Edward Elgar, 2006. P. 271-281.
3. Bergsgard N. A., Norberg J. R. Sports policy and politics – the Scandinavian way. *Sport in Society*. 2010. Vol. 13. No. 4. P. 567-582. DOI: <https://doi.org/10.1080/17430431003616191>.
4. Build Ukraine Back Better. Roadmap for the Sustainable Recovery of Ukraine. URL: <https://buildukrainebackbetter.org/>
5. Centre national pour le développement du sport (CNDS). Sénat de France. Rapport 2012. URL: https://www.senat.fr/rap/r11-287/r11-287_mono.html
6. Council of Europe. Sport and Social Inclusion: Addressing Social Exclusion through Sport. Strasbourg: Council of Europe Publishing, 2017. 78 p. URL: <https://rm.coe.int/sport-and-social-inclusion/168075d7a4>
7. Downward P., Dawson A., Dejonghe T. Sports Economics: Theory, Evidence and Policy. Burlington: Butterworth-Heinemann, 2009. 400 p.
8. ENGSO. Erasmus+ programme 2021–2027: more inclusive, greener and digital. URL: <https://engso.eu/erasmus-programme-2021-2027-more-inclusive-greener-and-digital/>
9. European Association for Sport. EU funding opportunities for Sport. EAS Annual Conference 2025. URL: https://eas2025.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/eas2025.lu.lv/Presentations/EAS_Conference_6.10.2025-1.pdf
10. Fonds national pour le développement du sport. Sénat de France. Rapport d'information. URL: <https://www.senat.fr/rap/r99-027/r99-0271.html>

11. Fortune Business Insights. Sports Sponsorship Market Size, Share. Growth Report. 2025. URL: <https://www.fortunebusinessinsights.com/sports-sponsorship-market-111331>
12. Goryunov V., Prykhodko I. et al. Sports infrastructure in Ukraine during war and post-war reconstruction: Analysis, challenges, and modernisation mechanisms. *Educational Challenges*. 2025. Vol. 30. No. 2. P. 153-164. URL: <https://doi.org/10.34142/2709-7986.2025.30.2.12>
13. Houlihan B., Green M. (eds.). *Comparative Elite Sport Development*. Oxford: Butterworth-Heinemann, 2008.
14. Hungary Today. TAO Money for Sports Totals Nearly HUF 1 Trillion over Past Ten Years. 2021. URL: <https://hungarytoday.hu/tao-money-public-funds-sports-football-support-fidesz-orban-govt-puskas/> (дата звернення: 20.04.2026).
15. Kasimati E. Economic aspects and the Summer Olympics: a review of related research. *International Journal of Tourism Research*. 2003. Vol. 5, No. 6. P. 433-444.
16. Norwegian Government. Sports policy. URL: <https://www.regjeringen.no/en/topics/culture-sports-and-non-profit-work/innsiktsartikler/sports-policy/id2001187/>
17. ONOVA GIS HUB. Building Ukrainian Infrastructure Back. Esri Ukraine. URL: <https://www.esri.com/about/newsroom/arcuser/ukraine-hub>
18. PwC Hungary. Tax credits and incentives – Sport and film tax incentives. URL: <https://taxsummaries.pwc.com/hungary/corporate/tax-credits-and-incentives>
19. Rauch R. L., Kropyvnytska T. Sport system and policy in Ukraine. *International Journal of Sport Policy and Politics*. 2025. P. 1-18. DOI: <https://doi.org/10.1080/19406940.2025.2599140>.
20. Skille E., Säfvenbom R. Sport policy in Norway. *International Journal of Sport Policy and Politics*. 2011. Vol. 3, No. 2. P. 289-299.
21. Sport England. How National Lottery players help grassroots sport. URL: <https://www.sportengland.org/news/national-lottery-film-and-open-letter>

22. Sport England. Our funding. URL: <https://www.sportengland.org/funding-and-campaigns/our-funding>
23. Sport for Ukraine. Organisations. URL: <https://www.sportforukraine.org/organisations>
24. Statista. Sports sponsorship – statistics & facts. URL: <https://www.statista.com/topics/1382/sports-sponsorship/>
25. thisisFINLAND. Finland: The frontrunner in sports and fitness. URL: <https://finland.fi/life-society/finland-the-frontrunner-in-sports-and-fitness/>
26. Transparency International Hungary. Corruption Risks in Hungarian Sports Financing. 2015. URL: <https://budapestbeacon.com/ti-corporate-donations-to-sports-clubs-in-hungary-pose-high-corruption-risk/>
27. UK Sport. How UK Sport funding works. URL: <https://www.uksport.gov.uk/our-work/investing-in-sport/how-uk-sport-funding-works>
28. UNDP Ukraine. First training in Adaptive Sports empowering Ukrainian coaches to support war-affected communities. 27 March 2025. URL: <https://www.undp.org/ukraine/press-releases/first-training-adaptive-sports-empowering-ukrainian-coaches-support-war-affected-communities>
29. UNDP Ukraine. Ukraine is committed to a transparent, inclusive, digital, and environmentally sustainable future. URL: <https://www.undp.org/ukraine>
30. World Health Organization. Global Action Plan on Physical Activity 2018–2030: More Active People for a Healthier World. Geneva: WHO, 2018. 104 p. URL: <https://www.who.int/publications/i/item/9789241514187>
31. Базенко В. А. Розвиток фізичної культури та спорту на рівні територіальної громади в умовах децентралізації влади в Україні: автореф. дис. ... канд. наук з держ. управл.: 25.00.04. Одеса: ОРІДУ, 2019. 21 с.
32. Бюджетний кодекс України: Закон України від 08.07.2010 р. № 2456-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>
33. Верховна Рада спростила доступ до спортивних споруд. URL: <https://mms.gov.ua/news/verkhovna-rada-sprostyla-dostup-do-sportyvnykh-sporud>

34. Гайдук В. С., Шевченко Л. Г. Фінансові аспекти управління розвитком фізичної культури і спорту в Україні. *Grail of Science*. 2024. № 40. С. 572-578. DOI: 10.36074/grail-of-science.07.06.2024.098.
35. Гасюк І. Л. Державне фінансування молоді та спорту в Україні. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2018. № 28. С. 112-115.
36. Гасюк І. Л. Механізми фінансування галузі «фізична культура та спорт». *Теорія та практика державного управління: зб. наук. пр. ХарПІДУ НАДУ*. Харків: Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2010. Вип. 4 (31). С. 250-259.
37. Горин В. П. Концептуальні засади фінансового забезпечення соціальних гарантій. *Світ фінансів*. 2009. № 3. С. 97-106.
38. Горин В. П. Фінансові аспекти системи державних закупівель. *Вісник КНТЕУ*. 2011. № 6. С. 65-73.
39. Горин В. П., Карпишин Н. І. Особливості фандрайзингу у публічному секторі економіки. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 16. С. 13-19. DOI: 10.32702/2306-6814.2021.16.13
40. Грибан Г. П. Управління у сфері фізичної культури і спорту: метод. реком. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2022.
41. Гуца І. О., Крупко Н. В. Особливості фінансування фізичної культури і спорту в Україні в умовах воєнного стану. *Ефективна економіка*. 2024. № 3. URL: <https://nauka.com.ua/index.php/ee/article/view/3350/3386>
42. Державне фінансове регулювання економічних перетворень / І. Я. Чугунов, Т. В. Канєва та ін. за ред. А. А. Мазаракі. Київ: КНТЕУ, 2018. 412 с.
43. Іванов О., Іванченко Ю. Оптимізація розподілу фінансових потоків у спортивній організації. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*. 2003. № 18. С. 66-72.
44. Колонтай С. М., Флакей М. Д., Соколовська В. О. Державне регулювання та фінансування фізичного виховання: стан та перспективи. *Вісник ХНТУ*. Серія: Публічне управління та адміністрування. 2025. № 1 (92), Ч. 2. С. 276-282. URL: https://journals.kntu.kherson.ua/index.php/visnyk_kntu/article/view/922/884

45. Конович В. Г. Удосконалення державного управління у сфері фізичної культури і спорту при орієнтації на європейський вектор розвитку. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2016. № 1 (43). С. 426–431.
46. Кучер Г. В. Державні фінансові ресурси. Київ: КНТЕУ, 2018. 467 с.
47. Лисенко І., Ібрагімлі Т. Р. Роль спонсорства на сучасному етапі розвитку неолімпійських видів спортивних єдиноборств в Україні. *Спорт. Освіта. Здоров'я*. 2025. № 2. С. 41-49. URL: <https://reposit.uni-sport.edu.ua/server/api/core/bitstreams/d1fd93ec-c9d4-4f43-af83-4fdd6732742d/content>
48. Мандзин В. Зарубіжний досвід фінансової підтримки фізичної культури і спорту. *Фінанси та облік в умовах глобальної невизначеності та безпекових ризиків*: збірн. матеріалів II Всеукр. наук.-практ. конф. студ. і молод. вчених (м. Тернопіль, 6 трав. 2026 р.). Ч. 1. Тернопіль: ЗУНУ, 2026.
49. Мандзин В. Тенденції та проблеми залучення альтернативних джерел фінансового забезпечення фізичної культури та спорту в Україні. *Фінансове забезпечення сталого розвитку*: збірник наукових праць. Тернопіль: ЗУНУ, 2025. Випуск 5. С. 173-177.
50. Мандзин В. Фізична культура і спорт як детермінанта суспільного розвитку. *Фінанси та облік в умовах глобальної невизначеності та безпекових ризиків*: збірн. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф. студ. і молод. вчених (м. Тернопіль, 27 трав. 2025 р.). Ч. 2. Тернопіль: ЗУНУ, 2025. С. 214-218.
51. Москальов А. Сучасний стан фінансування сфери фізичної культури і спорту в Україні. *Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту*. Серія: Економічні науки. Вип. 1. С. 282-287. URL: https://herald.chite.edu.ua/content/download/archive/2013/v1/NV-2013-V1_47.pdf
52. Нікітенко С. В. Особливості нормативно-правового регулювання фізичного виховання і спорту в Україні. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2016. № 1 (53). С. 103-106.

53. Обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг) суб'єктів господарювання за видами економічної діяльності у розрізі регіонів у 2014-2023 роках. URL: <https://ukrstat.gov.ua/>
54. Показники виконання державного бюджету. Веб-портал відкритих даних «Бюджет для громадян». URL: <https://openbudget.gov.ua/national-budget/expenses?class=functional&view=table>
55. Про затвердження Державної цільової соціальної програми розвитку фізичної культури і спорту на період до 2030 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 24.12.2025 р. № 1493-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1493-2025-p>
56. Про затвердження Положення про Міністерство молоді та спорту України: Постанова Кабінету Міністрів України від 02.07.2014 р. № 220. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/220-2014-p>
57. Про схвалення Концепції Державної цільової соціальної програми розвитку фізичної культури і спорту на період до 2020 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 09.12.2015 р. № 1320-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/248719473>
58. Про фізичну культуру і спорт: Закон України від 24.12.1993 р. № 3808-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3808-12>
59. Проект Плану відновлення України. Матеріали робочої групи «Молодь та спорт». URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/recoveryrada/ua/youth-and-sport.pdf>
60. Романенко С. Аналіз ринку спортивно-оздоровчої діяльності на мезорівні. *Вісник ХНУ*. Серія: Економічні науки. 2022. № 2, Т. 2. С. 93-97. URL: https://journals.khnu.km.ua/vestnik/wp-content/uploads/2022/10/vknu-es-2022-n2t2304_16.pdf
61. Савченко Н. Фінансове забезпечення: сутність та складові. *Вісник Університету банківської справи*. 2013. № 1 (16). С. 234-238.

62. Стратегія розвитку фізичної культури і спорту на період до 2028 року. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/do-2028-roku-30-ukrayinciv-budut-regulyarno-zajmatisya-sportom>
63. Стратегія розвитку фізичної культури і спорту на період до 2028 року. URL: <https://ascu.club/strategiya>
64. Уряд затвердив Державну цільову соціальну програму розвитку фізичної культури і спорту до 2030 року. Міністерство молоді та спорту України. URL: <https://mms.gov.ua/news/uriad-zatverdyy-derzhavnu-tsilovu-sotsialnu-prohamu-rozvytku-fizychnoi-kultury-i-sportu-do-2030-roku>
65. Федченко С. Використання сценарного аналізу у визначенні розвитку державно-приватного партнерства у сфері фізичної культури і спорту. *Публічне управління та адміністрування*. 2024. № 6. URL: http://www.pubadm.vernadskyjournals.in.ua/journals/2024/6_2024/35.pdf
66. Фінанси зарубіжних країн: навч. посіб. / О. П. Кириленко, Т. О. Кізима, Н. Я. Кравчук [та ін.]; за ред. О. П. Кириленко. Тернопіль: ТНЕУ, 2013. 420 с. URL: <https://dspace.wunu.edu.ua/items/9c3542fd-ea70-44b2-a97b-85e8a5d393f3>
67. Фінанси: підруч. / В. П. Горин, В. Г. Дем'янишин, О. П. Кириленко [та ін.]; за ред. А. І. Крисоватого. Тернопіль: ЗУНУ, 2024. 632 с. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/51033>
68. Харчук Т. В., Вареник О. М., Хіленко О. О. Актуальні проблеми фінансування розвитку фізичної культури та спорту в Україні. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2023. № 3. С. 177-182. URL: <https://ujae.org.ua/aktualni-problemy-finansuvannya-rozvytku-fizychnoyi-kultury-ta-sportu-v-ukrayini/>
69. Центр економіко-правових досліджень. Державне фінансування спорту в Україні у 2022–2024 роках у динаміці та оцінках ефективності. 10.10.2025. URL: <https://el-research.center/2025/10/10/derzhavne-finansuvannya-sportu-v-ukrayini-u-2022-2024-rokakh-u-dynamitsi-ta-otsinkakh-efektyvnosti/>

70. Цимбалюк І., Антонюк Д., Цимбалюк С., Бортнік С. Маркетингове дослідження ринку спортивно-оздоровчих послуг в Україні та її регіонах. *Наукові праці ДонНТУ*. Серія: Економічна. 2022. № 1 (25). С. 48-60.
71. Черевко С., Черевко А., Індиченко Л., Зайцев І., Кондратенко В. Зміни обсягу державного та приватного фінансування сфери професійного спорту. *Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*. Серія: Фізичне виховання, спорт і здоров'я людини. 2021. Вип. 20. С. 53-56.
72. Чугунов І. Я. Бюджетна стратегія суспільного розвитку: монографія. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2021. 532 с. URL: <https://ur.knute.edu.ua/server/api/core/bitstreams/69a4fda5-f8c8-4d4d-b5a2-6816f0769336/content>
73. Яблонська Л., Кропивницька Т. Зарубіжний досвід функціонування європейської моделі спорту (на прикладі Угорщини). *Теорія і методика фізичного виховання і спорту*. 2019. № 3. С. 50-56. URL: <http://tmfvs-journal.uni-sport.edu.ua/article/view/205778>
74. Ясенов Є. Атракціон втрачених можливостей: український спорт як бізнес. URL: <https://mind.ua/publications/20230328-atrakcion-vtrachenih-mozhливостей-ukrayinskij-sport-yak-biznes>
75. Ястреб Я. Фінансування фізичної культури і спорту. *Scientia fructuosa (Вісник КНТЕУ)*. 2022. № 4. С. 134-142. DOI: 10.31617/1.2022(144)10